

UA Repository

Het maakt uit waar je bibliotheek staat, Beleidsadvies aangaande kansen en uitdagingen bij de implementatie en de uitbreiding van de werkingssfeer van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen in het Caribisch deel van het Koninkrijk

Item Type	Report
Authors	Alofs, Luc;Bant, Jan;Franken, Thais
Citation	Alofs, L., m.m.v. Bant, J. en Franken, T. (2022). Het maakt uit waar je bibliotheek staat, Beleidsadvies aangaande kansen en uitdagingen bij de implementatie en de uitbreiding van de werkingssfeer van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Universiteit van Aruba, Institute for Good Governance and Leadership. 68 pp.
Publisher	Universiteit van Aruba, Institute for Good Governance and Leadership
Download date	2026-03-12 00:52:53
Link to Item	https://hdl.handle.net/20.500.14473/810

University of Aruba

GG&L

Aruba Institute for
GOOD GOVERNANCE
& LEADERSHIP

Het maakt uit waar je bibliotheek staat

Maatschappelijke Uitdagingen en een Nederlands Caribische Netwerkagenda voor Geletterdheid, Participatie in de Informatiesamenleving en Leven Lang Leren.

Luc Alofs met medewerking van Jan Bant en Thaïs Franken

September 2022

Het maakt uit waar je bibliotheek staat

Maatschappelijke uitdagingen en een Nederlands Caribische netwerkagenda voor geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en Leven Lang Leren.

Inventarisatie en advies aangaande kansen en uitdagingen bij de implementatie en de uitbreiding van de werkingssfeer van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

In opdracht van de Nationale Bibliotheek van Nederland (KB)

Dr. Luc Alofs met medewerking van Jan Bant, MA en Thaïs Franken, MSc

Institute for Good Governance & Leadership, University of Aruba

Aruba, 15 september 2022

Inhoudsopgave

MANAGEMENTSAMENVATTING	3
VOORWOORD	4
INLEIDING	5
HOOFSTUK 1 INTRODUCTIE	6
1.1 AANLEIDING EN KADER	6
1.2 CARIBISCHE KANSEN: DOELSTELLING EN PLAN VAN AANPAK	7
1.3 DEFINITIES	9
1.4 DEELRESULTATEN EN METHODEN VAN HET ONDERZOEK	10
1.5. TEAM EN GEBRUIK ONDERZOEKSDATA	11
1.6 STERKTES EN ZWAKTES VAN DIT ONDERZOEK	12
HOOFDSTUK 2. CONTEXT, GELETTERDHEID EN OPENBARE BIBLIOTHEKEN	13
2.1 CONSTITUTIONELE EN POLITIEKE CONTEXT	13
2.2 DRIE LANDEN EN DRIE BIJZONDERE GEMEENTEN	15
2.2.1 KERNGEGEVENS	15
2.2.2 ONDERWIJS EN TAALBELEID	17
2.2.3 OPLEIDINGSNIVEAUS	20
2.2.4 GELETTERDHEID EN DE INFORMATIESAMENLEVING	21
2.2.5 LEVEN LANG LEREN EN VOLWASSENENEDUCATIE	21
HOOFDSTUK 3: KWETSBARE LEZERS EN MAATSCHAPPELIJKE ZORGEN	23
3.1 ARMOEDE, WERKLOOSHEID EN EXTERNE CRISIS	24
3.2 KINDEREN EN JEUGD	26
3.3 HUISELIJK EN SEKSUEEL GEWELD	30
3.4 MENSEN MET BEPERKINGEN	31
3.5 GEZONDHEID, MENTALE GEZONDHEID	31
3.6 OUDEREN	33
3.7 MIGRANTEN EN VLUCHTELINGEN	34
3.8 WIJKONTWIKKELING	39
3.9 SAMENVATTEND: DE ARMOEDECIKEL	40
HOOFDSTUK 4 DE BIBLIOTHEKEN AAN HET WOORD	43
4.1 BIBLIOTHEKEN EN HUN BESTUUR	43
4.2 INSTITUTIONELE CAPACITEIT: PERSONEELSOMVANG EN OPLEIDING	44
4.3 BIBLIOTHEEKACTIVITEITEN IN TIJDEN VAN CRISIS	45
4.4 GELETTERDHEID	46
4.5 PARTICIPATIE IN DE INFORMATIESAMENLEVING	49
4.6 LEVEN LANG LEREN	50
4.7 FOCUSGROEPSSESSIE	51
4.7.1 PROPOSITIES	51
4.7.2 BESPREKING	52
4.8 MAATSCHAPPELIJKE PARTNERS	55
HOOFDSTUK 5: OPBRENGSTEN EN AANBEVELINGEN	58
5.1 HET NEDERLANDS CARIBISCH BIBLIOTHEEKWEZEN, EEN STAND VAN ZAKEN	59
5.2 NAAR EEN NEDERLANDS CARIBISCHE BIBLIOTHEEKNETWERK	61
5.3 EEN NEDERLANDS CARIBISCHE NETWERKAGENDA, EEN VERKENNING VAN OPGAVEN 2023-2026	62
BIJLAGE	67

Managementsamenvatting

Dit rapport bevat een inventarisatie en advies over kansen en uitdagingen bij de implementatie en de uitbreiding van de werkingssfeer van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit advies is gebaseerd op documentenonderzoek, interviews en een focusgroepsessie met de openbare bibliotheken van Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba en Sint Maarten.

We onderzochten de huidige stand van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en Leven Lang Leren (voortaan: LLL) op de zes eilanden. We zagen dat betrouwbare data ontbraken om deze vraag bevredigend te kunnen beantwoorden. Wel weten we dat het gemiddelde opleidingsniveau en de (digitale) geletterdheid in de Nederlandse Cariben sterk achterloopt op het niveau van Europees Nederland. Veel van onze burgers zijn achteropgeraakt of dreigen achterop te raken.

We identificeerden de volgende meest kwetsbare groepen: éénouderhuishoudens met een laagopgeleide vrouw als gezinshoofd, jeugdige drop-outs en werklozen, personen met een beperking, personen met een verslavingsproblematiek, ouderen, kansarme migranten en ongedocumenteerde vreemdelingen. Door het op elkaar ingrijpen van armoedefactoren als inkomen, waardigheid, gezondheid, harmonie in huis en taalvaardigheid, raken vooral alleenstaanden en éénoudergezinnen verstrikt in de cirkel van armoede. Hierdoor staat ook de mentale gezondheid zwaar onder druk. De coronapandemie, de nasleep van orkaanramp Irma op Sint Maarten (2017) en de vluchtelingencrisis op Curaçao en Aruba, versterken zowel de armoedeproblematiek als de mentale gezondheidscrisis.

Voor wat betreft de maatschappelijke ambitie van de Wsob, is er sprake van een dubbele achterstand op de eilanden. Dit enerzijds wegens de omvang en hardnekkigheid van de bestaande sociale problematiek aldaar en anderzijds omdat de bibliotheken aangeven over onvoldoende middelen te beschikken om hun kerntaken optimaal uit te voeren. Bibliotheken zijn daardoor niet adequaat toegerust om de tweedeling in de samenleving op het gebied van geletterdheid, deelname in de informatiesamenleving en LLL te overbruggen. Groepen die het meest ondersteuning behoeven, zijn bovendien vaak het moeilijkst bereikbaar. Wel bestaat de bereidheid om door samenwerking het Nederlands Caribische bibliotheekwezen te versterken en de in de Wsob vastgelegde maatschappelijk doelstellingen ter hand te nemen. Dit geldt zeker ook voor de bibliotheken van de CAsT-eilanden (Curaçao, Aruba en Sint Maarten) waar deze wet niet van kracht is.

Gezien deze uitkomst, adviseren wij in dit rapport tot het formaliseren van een Nederlands Caribisch Bibliotheeknetwerk en het vaststellen van een gezamenlijke tweeledige netwerkagenda voor de periode 2023-2026. Tweeledig, omdat deze agenda enerzijds in de voorwaardelijke sfeer tegemoet moet komen aan de directe noden van de Nederlands Caribische bibliotheken voor het uitvoeren van hun kerntaken en anderzijds omdat de agenda voorwaarden moet scheppen voor het versterken van de geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL in het Caribische deel van het Koninkrijk.

Voorwoord

In deze rapportage wordt verslag gedaan van een onderzoek dat het *Aruba Institute for Good Governance & Leadership* (*GG&L) van de Universiteit van Aruba (UA) uitvoerde in opdracht van de Koninklijke Bibliotheek (KB). De opdracht betrof een inventarisatie en advies omtrent geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL in de Nederlandse Cariben. De bedoeling is dat op basis hiervan de KB keuzes kan maken ten behoeve van de uitbreiding van de werkingssfeer van het besluit *Leven Lang Leren* en het convent van september 2020 tot het Caribisch deel van het Koninkrijk.

We menen dat dit rapport op basis van de beschikbare informatie een breed overzicht geeft van de stand van zaken en van de mogelijkheden en wenselijkheden voor de uitbreiding van de werkingssfeer van bovengenoemd besluit en convenant.

Het onderzoek werd verricht door onderzoekers dr. Luc Alofs, Thais Franken MSc en Jan Bant, MA. Zij kregen assistentie van student Siguerd Obispo, terwijl prof. dr. Wieger Bakker en dr. Mieke de Droog namens het *GG&L fungeerden als klankbordgroep. De rapportage is van de hand van dr. Luc Alofs en Bobby Spier, MSc verzorgde de tekstredactie.

Wij danken alle medewerkers van de openbare bibliotheken op de eilanden, en tevens Monique Alberts (voorheen Mongui Maduro Library, Curaçao, thans Nationale Bibliotheek, Den Haag) en dr. Margo Groenewoud (Universiteit van Curaçao), voor hun inzet en constructieve inbreng ten behoeve van deze rapportage. Ook danken we de opdrachtgever, de Nationale Bibliotheek van Nederland, voor het vertrouwen in *GG&L en de prettige samenwerking.

Dr. Mieke de Droog

Program Director, Aruba Institute for Good Governance & Leadership

Website: <https://www.ua.aw/goodgovernance/>

University of Aruba

Oranjestad, 2022

Inleiding

‘Het maakt uit waar je bibliotheek staat’. Een titel ontleend aan het rapport van de Ombudsman ‘Het maakt uit waar je wieg heeft gestaan’ (2019) over Caribisch Nederlandse jongeren die opgroeien in armoede en vaak belanden in een vicieuze cirkel van sociale en mentale problemen.¹ De Ombudsman was niet de eerste die op deze hardnekkige cirkel wees.

Het maakt in veel opzichten ook uit waar je bibliotheek staat. Op de eerste plaats maakt het uit waar de zes openbare bibliotheken in het Caribische deel van het Koninkrijk staan in hun ontwikkeling op weg naar een robuuste bibliotheek. We gaan op zoek naar de middelen waarover Nederlands Caribische bibliotheken beschikken en welke nog ontbreken. Hierbij inventariseren we de mate van (digitale) geletterdheid, participatie in de mondiale informatiesamenleving en de voorzieningen voor LLL op de zes eilanden.

Op de tweede plaats; waar staan onze bibliotheken in de zes Nederlands Caribische samenlevingen? Is de bibliotheek in staat diensten te verlenen, waaronder aan kansarme lezers die minder onderwijs- en ontwikkelingskansen hebben? We gaan op zoek naar kwetsbare groepen in onze samenlevingen.²

Op derde plaats; waar staan de lokale openbare bibliotheken in de formele en informele netwerken van openbare en particuliere bibliotheken binnen het Nederlandse en het Europese deel van het Koninkrijk? En wat is hun plaats binnen regionale netwerken, zoals bijvoorbeeld de *Association of Caribbean University, Research and Institutional Libraries (ACURIL)*? Kunnen eventuele barrières worden geslecht door het aangaan van institutionele netwerkagenda’s? We gaan op zoek naar samenwerkingsopties van bibliotheken met instellingen, zoals scholen, buurtcentra en niet-gouvernementele organisaties (ngo’s).

Op de vierde plaats; waar staat de bibliotheek als het gaat om het bieden van kansen en mogelijkheden om door innovatieve vormen van dienstverlening (afgestemd op de insulaire noden) kansarme lezersgroepen te bereiken en hun ontwikkelingskansen te vergroten? Deze vormen van dienstverlening kunnen worden ontleend aan bibliotheekinitiatieven in Nederland, maar de vraag is: zijn er lokale aanpassingen nodig, wegens de schaal, cultuur en taal? Wat is de potentiële meerwaarde van regionale interbibliothecaire samenwerking?

Waar een bibliotheek staat is samen met de middelen, de inzet en vastberadenheid van het bibliotheekpersoneel bepalend voor de kwaliteit van haar maatschappelijke dienstverlening.

¹ Ombudsman (2019) *Het maakt uit waar je wieg heeft gestaan; Een onderzoek naar armoede gerelateerde problematiek van jong volwassenen in Caribisch Nederland*.

² Hoofdstuk 3 is een verbijzondering van het onderzoek dat we gelijktijdig uitvoerden in opdracht van de Samenwerkende Fondsen Cariben. Zie L. Alofs en T. Franken (2022) *Urgente Noden en Kwetsbare Groepen; Een analyse van sociale noden en de staat van het maatschappelijk middenveld in de Nederlandse Cariben*.

<https://drive.google.com/file/d/1RVCUZGACHAZRruoG8nCidCfj27Ev45mT/view?usp=sharing>

Hoofstuk 1 Introductie

1.1 Aanleiding en kader

Op 28 maart 2018 nam de Tweede Kamer der Staten Generaal de motie Diertens *Leven Lang Leren* aan. Deze luidt als volgt:

“(..) overwegende dat een openbare bibliotheekvoorziening als gevolg van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (voortaan: Wsob) dient bij te dragen aan de persoonlijke ontwikkeling en verbetering van de maatschappelijke kansen van het algemene publiek;

verzoekt de regering, bij het verder vormgeven van het LLL-beleid in Caribisch Nederland te bezien op welke wijze bibliotheken hierbij een prominente rol kunnen vervullen.”³

Op grond van dit besluit, dat ook voor de Caribisch Nederlandse openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint Eustatius geldt, werd op 2 april 2020 de beleidsreactie van het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap gepubliceerd met daarin opgenomen de overweging om de werkingssfeer van het besluit uit te breiden naar de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten. Deze mogelijkheid moest besproken worden in het regulier Vierlandenoverleg. We citeren uit paragraaf 5.6 van de beleidsreactie (pagina 10-11).

5.6 Caribisch gebied

“De Wsob is ook van toepassing op Bonaire, Sint Eustatius en Saba met uitzondering van de artikelen die geen toegevoegde waarde hebben voor deze eilanden. De bibliotheken op de BES-eilanden hebben de afgelopen jaren onder andere ingezet op huisvesting, collectievorming, automatisering en professionalisering. De inwoners van Caribisch Nederland hebben toegang tot het aanbod van de digitale bibliotheek. In samenspraak en samenwerking met de bibliotheken, de Openbare Lichamen, het ministerie van OCW en de KB wordt een meerjarenplan opgesteld. Om te komen tot dit meerjarenplan zal eerst in gezamenlijkheid een onderzoek worden gedaan naar de behoeften van de bibliotheken op de eilanden, waarbij het ministerie van OCW en de KB een trekkersrol op zich nemen. Dit mede ter uitvoering van de motie van het lid Diertens. In het meerjarenplan worden de randvoorwaarden en de taken van alle betrokken partijen opgenomen. Ook wordt gekeken hoe verdere invulling kan worden gegeven aan de uitrol van verschillende landelijke programma’s. Enkele elementen waar aan gedacht wordt zijn de uitrol van BoekStart,⁴ verdere uitbreiding van de digitale bibliotheek, bijvoorbeeld door het bieden van toegang tot Engelstalige e-boeken, en een onderzoek naar hoe de bibliotheken invoerrechtenvrij media kunnen invoeren.

³ Vergaderjaar 2017-2018, 30-012, nr. 83 *Motie van het lid Diertens, voorgesteld 28 maart 2018*.

⁴ *BoekStart* is een leesbevorderingsproject voor baby’s, dreumesen en peuters. Zie www.boekstart.nl.

De status aparte van Curaçao, Aruba en Sint Maarten (CASt) maakt dat de bibliotheken van deze eilanden formeel niet onder de werkingssfeer van de Wsob vallen. De wens is om voor de CASt-eilanden ook de aansluiting op de digitale bibliotheek te regelen. Ook hebben de landen de wens uitgesproken aansluiting te zoeken bij andere landelijke programma's, waaronder tartart. Om die reden worden ook de CASt-eilanden meegenomen in het op te stellen meerjarenplan. In gezamenlijkheid met de landen, de bibliotheken en de KB zal onderzocht worden wat nodig is voor de aansluiting. Daarnaast is dit ook onderwerp van gesprek in het vierlandenoverleg."

Reeds hier werd de mogelijkheid besproken dat de KB onderzoek doet naar wat er nodig is om deze aansluiting te realiseren.

Op 30 september 2020 kwam het *Bibliotheekconvenant 2020-2023, houdende afspraken over de bijdrage van de bibliotheekvoorziening in Nederland aan maatschappelijke opgaven*, tot stand waarin de Staat der Nederlanden, het Interprovinciaal Overleg, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de KB, de Stichting Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI'S) Nederland (SPN) en de Vereniging van Openbare Bibliotheken de handen ineenslaan. In dit convenant is vastgelegd hoe deze partners een netwerk vormen om de motie Diertens vorm te geven in Nederland.⁵

In dit kader heeft de KB de Universiteit van Aruba (UA), in het bijzonder het *Aruba Institute for Good Governance & Leadership* (*GG&L), benaderd voor het opstellen van een onderzoeksplan. Dit om de KB van inventarisatie en advies te voorzien met betrekking tot de uitbreiding van de werkingssfeer van het besluit Leven Lang Leren en het convenant van september 2020 tot het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit verzoek mondde uit in het voor U liggende rapport.

1.2 Caribische kansen: doelstelling en plan van aanpak

Uitgaande van deze aanleiding, schetst dit project kansen voor het versterkt positioneren van de bibliotheken op Bonaire, Saba en Sint Eustatius en de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten. Zo kan dit *bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling en verbetering van de maatschappelijke kansen van het algemene publiek en het verder vormgeven van het levenlangleren-beleid in Caribisch Nederland* (Motie Diertens, 2018).

We maken een vertaalslag van de netwerkactiviteiten in Nederland voor het realiseren van deze doelstellingen naar het bibliotheekwezen en het maatschappelijk netwerk in het Caribisch deel van

⁵ <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekstelsel-netwerk/bibliotheekconvenant-2020-2023>.

het Koninkrijk. We bestudeerden bestaande en noodzakelijke bibliotheeknetwerken en -voorzieningen. Naar voorbeeld van Nederland richten we ons op de openbare bibliotheken. Helaas kon de openbare bibliotheek van Sint Eustatius niet in het onderzoek worden betrokken.

Dit rapport wil vanuit Nederlands Caribisch perspectief bijdragen aan de discussie over wat de kenmerken zijn van een 'robuuste bibliotheek'. Hiertoe is in Nederland een netwerk opgezet dat zich richt op het opstellen van een beschrijving van dit begrip. Ook moet dit netwerk een antwoord geven op de vraag over welke faciliteiten een bibliotheek dient te beschikken om te kunnen spreken van een 'volwaardige bibliotheek'. Korthedshalve verwijzen we naar:

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/onderzoek/afgeronde-onderzoeksprojecten-over-de-bibliotheek-voor-de-toekomst>.

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekstelsel-netwerk/netwerkagenda>

De KB streeft ernaar om door middel van netwerkopbouw van openbare bibliotheken en organisaties op het maatschappelijk middenveld, te komen tot gericht bevorderingsbeleid voor geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL. Dit moet bijdragen aan het verlichten van de meest urgente maatschappelijke noden onder de meest kwetsbare groepen.

We hanteren als doelstelling voor dit onderzoek:

Het opstellen van een inventarisatie en advies aangaande de bestaande en noodzakelijke bibliotheeknetwerken en -voorzieningen, alsook het inventariseren van de ambities, de mogelijkheden en voorwaarden van de bibliotheken en de openbare lichamen in het Nederlands deel van Caribisch gebied, teneinde om het genoemde beleidsvoornemen te realiseren.

Op de eerste plaats brengen we de mate van (digitale) geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL op de zes eilanden in kaart. We beantwoorden de volgende deelvragen:

1. a. Hoe is het gesteld met de geletterdheid op de zes eilanden?
- b. Hoe is het gesteld met de participatie in de informatiesamenleving op de zes eilanden?
- c. Hoe is het gesteld met LLL op de zes eilanden?

Op de tweede plaats richten we ons op de maatschappelijke vraagstukken en bestaande noden op de genoemde eilanden. Door middel van desktopresearch en interviews met de deelnemende bibliotheken beantwoorden we de volgende deelvraag:

2. Wat zijn de meest urgente maatschappelijke noden en de meest kwetsbare doelgroepen op de zes eilanden?

Op de derde plaats richten we ons op de ambities, mogelijkheden en voorwaarden van de bibliotheken om door middel van netwerkvorming en het versterken van de geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL bij te dragen aan het verlichten van de meest urgente maatschappelijke noden in de samenleving. Hieruit vloeien de volgende deelvragen:

3. a. Welke activiteiten ontplooiën lokale bibliotheken momenteel voor de bevordering van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL?
- b. In welk van de onder vraag 1 benoemde maatschappelijke uitdagingen willen de lokale bibliotheken een duurzame en versterkte rol spelen?
- c. Welke samenwerkingsverbanden met maatschappelijke partners bieden perspectief om bij te dragen aan het verlichten van urgente maatschappelijke uitdagingen?
- d. Welke aanvullende bibliotheekvoorzieningen zijn daar op termijn voor nodig?
- e. Wat zijn de mogelijke stappen om dergelijke bibliotheeknetwerken en -voorzieningen te realiseren?

1.3 Definities

Om aansluiting te garanderen op de initiatieven en het onderzoek aangaande de doelstellingen van dit project in Nederland, maken we gebruik van de definities met betrekking tot geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL, zoals die worden gehanteerd door de onderzoekers van de KB en andere deelnemers in het bibliotheekconvenant.

Gezien de stand van het onderzoek naar geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL op de eilanden en de focus van deze onderzoeksopdracht op bibliotheekvoorzieningen, zullen we geen primair dataonderzoek naar deze thema's verrichten. We zullen aan de hand van desktopresearch en door middel van zes interviews met lokale deskundigen een beeld schetsen van de huidige situatie op ieder van de zes eilanden. Primaire dataverzameling richt zich louter op de stand van zaken in het bibliotheekwezen.

Bibliotheekvoorziening:

Voor het begrip bibliotheekvoorziening verwijzen we naar het Convenant van september 2020, waarin het werkterrein wordt samengevat. Deze is gebaseerd op de Nederlandse Bibliotheekwet.

Geletterdheid:

In dit rapport behandelen we traditionele en digitale geletterdheid op gelijke voet. Op de eilanden is nog weinig primair dataonderzoek gedaan naar geletterdheid. We zullen een overzicht schetsen door middel van desktopresearch.

Participatie in de informatiesamenleving:

Voor deze invalshoek maken we onder meer gebruik van de uitgangspunten van Stichting Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland. Korthedshalve verwijzen we naar:

<https://www.stichtingspn.nl>

<https://www.probiblio.nl/meedoen-met-de-maatschappij>, en

<https://www.bibliotheekinzicht.nl/artikelen/maatschappelijke-functies>.

Leven Lang Leren:

Ook over activiteiten en faciliteiten voor LLL ontbreekt een betrouwbaar Nederlands Caribisch overzicht. We zullen ook voor dit onderdeel van dit onderzoeksproject aansluiten op kennis vergaard door de Vereniging van Openbare Bibliotheken. We verwijzen hiervoor naar: <https://www.debibliotheken.nl/informatie/leven-lang-leren/>.

1.4 Deelresultaten en methoden van het onderzoek

In het onderzoeksdesign staat een interactieve multi-stakeholder-approach centraal, waardoor de opdrachtgever, de KB, en de openbare bibliotheken niet louter fungeren als respondent, maar zij een actieve rol krijgen in de kennisopbouw gedurende het onderzoek. Dit geschiedt op de eerste plaats door de opbrengsten van elke onderzoeksstap te bespreken met de adviesgroep (zie onder 4: team) en op de tweede plaats door als onderzoeksstap 5 een focusgroepsessie te organiseren met de deelnemende bibliotheken, waarin de eerste onderzoeksresultaten worden voorgelegd en besproken.

Gedurende de uitvoering van het onderzoek werkten we stapsgewijs toe naar het hoofdresultaat. De deelresultaten zijn:

1. Een inventarisatie van de stand van zaken van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL op elk van de zes eilanden (hoofdstuk 2);
2. Een overzicht van de meest urgente maatschappelijke noden en meest kwetsbare groepen op elk van de zes eilanden (hoofdstuk 3);
3. a. Een inventaris van de stand van zaken aangaande de publieke bibliotheekvoorzieningen en activiteiten ten behoeve van de versterking van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL op elk van de zes eilanden;
b. Een beschrijving van de behoeften en bereidheid van de openbare bibliotheken op de zes eilanden om bij te dragen aan de bevordering van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL als ondersteunende strategieën ter verlichting van de aldaar meest urgente maatschappelijke noden;

- c. Een inventarisatie van maatschappelijke organisaties waarmee kan worden samengewerkt om de doelstellingen van dit project te realiseren;
 - d. Een inventarisatie van de aanvullende benodigde bibliotheekvoorzieningen, inclusief de noodzaak aan netwerk- en capaciteitsopbouw, om deze strategieën op gecontextualiseerde en duurzame wijze te kunnen implementeren (hoofdstuk 4).
4. Een rapportage aangaande de aanvullende benodigde netwerk- en bibliotheekvoorzieningen, inclusief de noodzaak aan capaciteitsopbouw om deze strategieën op gecontextualiseerde en duurzame wijze te kunnen implementeren (hoofdstuk 5).

1.5. Team en gebruik onderzoeksdata

Het *GG&L van de UA voert onderzoek uit in opdracht van organisaties in het publieke domein in het Caribisch deel van het Koninkrijk. De adviseurs hebben ruime ervaring met het begeleiden van werksessies en het werken met diverse onderzoeksmethoden, waaronder documentanalyse, focusgroepen, diepte-interviews en het uitvoeren van vragenlijstenonderzoek.

Het *GG&L is vertrouwd met de kleinschalige context en de gevoeligheden die dit op de eilanden met zich meebrengt. Daarnaast is het vertrouwd met de kansen om door samenwerking tussen de eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk maatschappelijke ontwikkeling in gang te zetten. Dit *small island state*-perspectief vormt ons referentiekader om de uitvoerbaarheid van de aanbevelingen die we formuleren, te toetsen. Tevens houden we nadrukkelijk rekening met de meertalige context, de steeds meer divergerende onderwijssystemen en het taalbeleid op de eilanden en in Nederland.

Als academische instelling stelt het *GG&L tot doel om de verzamelde data beschikbaar te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Hiervoor zijn we gehouden aan de toestemming van de opdrachtgever, de verschillende organisaties, respondenten en de Code Zorgvuldige en Integere Wetenschap die benadrukt dat het onderzoek de deelnemers niet mag schaden.

Het onderzoeksteam is als volgt samengesteld:

- Projectleider, hoofdonderzoeker, rapporteur: dr. Luc Alofs,
- Onderzoeker: Thais Franken MSc.,
- Onderzoeker: Jan Bant MA.,
- Assistent-onderzoeker: Siguerd Obispo.
- Tekstredactie: Bobby Spier BSc.

De Adviesgroep bestaat uit:

- Sander van Kempen MSc., KB, Den Haag;

- Rosemarie van der Veen-Oei BA., KB, Den Haag;
- dr. Margo Groenewoud, University of Curaçao Research Institute, Universiteit van Curaçao;
- dr. Mieke de Droog, programmadirecteur Aruba Institute for Good Governance & Leadership, Universiteit van Aruba;
- prof. dr. Wieger Bakker, hoogleraar Aruba Institute for Good Governance & Leadership, Universiteit van Aruba.

1.6 Sterktes en zwaktes van dit onderzoek

Elk onderzoek kent zijn sterke en zwakke kanten. Een eerste zwakte vloeit voort uit het gebrek aan afdoende statistische data over de sociale staat van de eilanden en het feit dat veel maatschappelijk leed zich onder de radar van onderzoekers en beleidsmakers afspeelt. De orkaan crisis op Sint Maarten (2017), de Venezolaanse vluchtelingen crisis en de coronapandemie hebben bestaande gegevens bovendien deels achterhaald.

We moeten hier op de tweede plaats aangegeven dat het ons – ook na aandringen door de opdrachtgever – niet lukte om de Gertrude Judson Bicentennial Public Library van Sint Eustatius te bewegen deel te nemen aan dit onderzoek.

De sterkte van dit onderzoek is dat het een betrouwbaar beeld geeft van de sociale problematiek in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dankzij de vergelijking (triangulatie) van literatuurstudie, de survey en de focusgroepsessie, konden betrouwbare en gevalideerde uitspraken worden gedaan over de sociale staat van de eilanden en de ambities van de bibliotheken. Desktopresearch bracht in beeld welke maatschappelijke partners actief zijn op de terreinen van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL.

De onderzoekers en de deelnemers zijn sterk geworteld in dit deel van het Koninkrijk. We zijn als Caribische onderzoekers vertrouwd met de kleinschalige context, hardnekkige maatschappelijke problemen en de gevoeligheden die dit op de eilanden met zich meebrengt. Dit vormt ons referentiekader om de uitvoerbaarheid van onze aanbevelingen te toetsen.

Tijdens de conferentie van de Association of Caribbean University, Research, and Institutional Libraries (ACURIL) over het thema *Change Management and Resilience: Proactive Action in Libraries, Museums and Archives of the Caribbean* in juni 2022, hebben we met de heer Sander van Kempen (KB) onze voorlopige bevindingen kunnen delen. Er heeft regelmatig afstemmingsoverleg met de opdrachtgever plaatsgevonden en de opdrachtgever heeft feedback gegeven op conceptversies en de aanbevelingen die vastgelegd zijn in dit rapport.

Hoofdstuk 2. Context, geletterdheid en openbare bibliotheken

Na een korte verkenning van de constitutionele en politieke context en de staat van het onderwijs in het Caribisch deel van het Koninkrijk, beantwoorden we de onderzoeksvraag ‘Hoe is het gesteld met de geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL op de zes eilanden?’ We zullen zien dat een gebrek aan gegevens een bevredigende beantwoording van deze vraag in de weg staat.

2.1 Constitutionele en politieke context

Sinds de constitutionele hervormingen van het Koninkrijk der Nederlanden per 10 oktober 2010, zijn Aruba (reeds sinds 1986), Curaçao en Sint Maarten autonome landen binnen het Koninkrijk. Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn als bijzondere openbare lichamen geïntegreerd in Nederland. Zij hebben de status van bijzondere gemeenten. Het bestuur van de rijkstaken op Bonaire, Sint Eustatius en Saba wordt gecoördineerd door de Rijksdienst Caribisch Nederland met een hoofdvestiging op Bonaire. Er geldt algemeen stemrecht voor de inwoners met de Nederlandse nationaliteit voor het parlement van hun land; inwoners van Bonaire, Sint Eustatius en Saba stemmen bovendien voor de eilandraden. Tevens hebben personen met de Nederlandse nationaliteit woonachtig op de zes eilanden stemrecht voor het Europees parlement. Gezien hun grootte en staatkundige constructie, worden de zes eilanden gerekend tot de zogenaamde *subnational island jurisdictions* waarin sprake is van een beperkte politieke bestuurlijke autonomie. Aruba, Curaçao en Sint Maarten worden erkend als *Small Island Developing States*.

In de politieke relatie tussen Nederland, Bonaire, Sint Eustatius en Saba is het uitblijven van het vaststellen van mensenrechtenstandaarden en het sociaal minimum een bron van aanhoudende ontevredenheid. Reeds in 2016 formuleerde het College Rechten van de Mens in het advies ‘*Naar een mensenrechtelijk aanvaardbaar voorzieningenniveau voor Caribisch Nederland*’ een elftal dringende aanbevelingen om tot een degelijk voorzieningsniveau te komen. Dit in het bijzonder op de terreinen van armoedeproblematiek, kinderrechten en het dossier veiligheid en strafrecht. Het College bepleitte onder meer voor het versterken van de mensenrechteneducatie en het toezicht en de naleving van de mensenrechtenstandaarden. Op 31 augustus 2021 drong de Bonairiaanse eilandraad er bij de formateurs en fractieleiders in Nederland op aan om bij het opstellen van een nieuw regeerakkoord prioriteit te geven aan het vaststellen en invoeren van een sociaal minimum voor Caribisch Nederland.⁶ Nederland heeft daarover toezeggingen gedaan, maar de discussie is nog altijd gaande.

⁶ Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2021). *De Staat van het Bestuur 2020: tussen coronacrisis en verkiezingen* (p. 147-8); Openbaar Lichaam Bonaire, *Motie 31 augustus 2021, gericht aan formateur en fractieleiders die werken aan een nieuw regeerakkoord*.

Ondanks de instelling van colleges financieel toezicht op de bijzondere openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint Eustatius, en op Curaçao en Sint Maarten in 2007 en op Aruba in 2015, is hun schuldenlast – mede door de gevolgen van de coronacrisis – exponentieel toegenomen. Het financieel toezicht is sindsdien aangescherpt en de landen zijn gebonden aan zogenaamde landspakketten, welke voorwaarden bevatten voor verdere ondersteuning van de landen in de vorm van financieel bestuurlijke hervormingen. De hoge schuldenlasten en de landspakketten hebben directe gevolgen voor het openbaar bestuur en dus ook voor de bibliotheken en de maatschappelijke dienstverlening op de eilanden.

Momenteel onderhandelen de landen over de instelling van het Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling (COHO). Dit zelfstandige bestuursorgaan heeft als taak *‘om de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten te ondersteunen bij het doorvoeren van bestuurlijke hervormingen, het realiseren van duurzame en houdbare overheidsfinanciën en het versterken van de weerbaarheid van de economieën van deze landen.’* De hiervoor bedoelde rijkswet is omstreden, met name omdat de Caribische landen en ook de Raad van State van mening zijn dat het COHO de verantwoordelijkheden van de autonome landen en hun parlementen beperkt.⁷ Vooruitlopend op de invoering daarvan heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de Tijdelijke Werkorganisatie (TWO) belast met de werkzaamheden van het COHO. Tot op heden lukte het de landen niet om tot een akkoord te komen omtrent de betreffende rijkswet.

Achter deze thematiek ligt het al oudere probleem dat Caribische landen niet beschikken over voldoende beroepsmiddelen om tegen besluiten van de Koninkrijksregering (lees: Nederland) bij een onafhankelijke rechter in bezwaar te gaan. Het ontbreken van een geschillenregeling is in strijd met het Statuut van het Koninkrijk en een voortdurende bron van ergernis voor de Caribische landen.

Belemmerende factoren voor effectieve samenwerking binnen het Koninkrijk zijn dat de bestuurlijke continuïteit in de landen Curaçao en Sint Maarten gering is als gevolg van talloze regeringswisselingen en dat de afstemming tussen het eilandelijk bestuur op Bonaire, Saba en Sint Eustatius en de Rijksdienst Caribisch Nederland nog altijd voor verbetering vatbaar is.

De politieke verhoudingen tussen het Caribische en het Europese deel van het Koninkrijk zijn derhalve al langere tijd gespannen, met name vanwege de geschillenkwestie, het armoededossier en de overheidsfinanciën. De bevolkingen van de eilanden hebben een ambigue verhouding tot Nederland en het Koninkrijk. Er bestaat enerzijds wantrouwen ten aanzien van de lokale politiek en anderzijds ten aanzien van de toenemende bemoeienis vanuit Den Haag met het bestuur op

⁷ <https://www.coho-acis.com/over-coho>. Raad van State (2022) *Jaarverslag 2021*: 38.

de eilanden.⁸ Het grootste obstakel voor samenwerking binnen het versnipperde Koninkrijk is niet louter het wijdverbreide ongemak (eventueel: wantrouwen) in de relatie tussen de Europese en Caribische overheden, maar vooral de praktische moeilijkheid om gezamenlijk te komen tot gedeelde inzichten, synchronisatie van ambities, optimalisering van relaties binnen en tussen kleinschalige samenlevingen en het leveren van gemeenschappelijke inspanningen. Dit geldt niet alleen voor overheden, maar ook voor ngo's.⁹ Deze studie gaat voor een belangrijk deel over de potentiële meerwaarde van samenwerking tussen overheidsdiensten, te weten openbare bibliotheken binnen het Koninkrijk.

2.2 Drie landen en drie bijzondere gemeenten

2.2.1 Kerngegevens

In deze paragraaf presenteren we een beknopt overzicht van de kerngegevens van de eilanden. De zes eilanden verschillen sterk in omvang, geografische ligging en maatschappelijke samenstelling. Het Benedenwindse Curaçao telt 155.000 inwoners; dat is ruim 153.000 meer dan het Bovenwindse Saba (1.911 inwoners). Op dit momenten zijn ongeveer 166.000 Caribische Nederlanders in Europees Nederland woonachtig.

De eilanden van het Caribische deel behoren tot de meest welvarende eilanden van de regio. Het BNP per hoofd van de bevolking varieert van US\$24.000 in Saba tot US\$37.500 op Aruba. Het gemiddelde voor de Europese Unie (EU) is US\$ 34.137 (2020). Daarmee steken de eilanden gunstig af bij veel oostelijke en zuidelijke landen van de EU. Curaçao en Caribisch Nederland staan op het peil van Slovenië en Spanje; Aruba bevindt zich tussen Italië en Frankrijk. Het BNP per hoofd van de bevolking in Nederland is overigens aanzienlijk hoger. Volgens de Wereld Bank staat Nederland binnen de EU op een vierde plaats met een BNP van US\$ 52.396.

De werkloosheidscijfers variëren van 2.3 tot maar liefst 19.1 procent. Helaas zijn er geen actuele, gedetailleerde cijfers beschikbaar over de sociale ongelijkheid op de eilanden van vóór, tijdens en in de nasleep van de coronapandemie 2020-2022. In hoofdstuk 3 zullen we ontdekken dat de sociale ongelijkheid op de eilanden alarmerend is. De samenlevingen kennen een duidelijke tweedeling in kansrijke en kansarme bevolkingsgroepen. De middenklasse is de afgelopen jaren bovendien steeds meer onder druk komen te staan door de economische stagnatie en inflatie. Momenteel, in 2022, stijgt de inflatie bijzonder sterk.

⁸ Oostindie en Veenendaal (2022) *Ongemak, Zes Caribische eilanden en Nederland*.

⁹ Alofs en Franken (2021) *Urgente noden en kwetsbare groepen*.

Tabel 1 Kerngegevens

	Aruba (2020)	Curaçao (2020)	Sint Maarten (2022)	Bonaire (2022)	Sint Eustatius (2022)	Saba (2022)	Nederland (2022)
Grootte in km ²	180	444	34	288	21	13	41.543
Inwoners	111,900	155.000	40.800	22.573	3.242	1.911	17.440.000
BNP per capita in US\$	37.500	25.500	35.500	27.000	38.000	24.000	52.396
Werkloosheid	5.3%	19.1	9.9 (2018)	4.6	2.3	3.1	3.3
Levens- verwachting	76 jaar	80	78	80	80	80	81

Bronnen: diverse bronnen Centraal Bureau voor de Statistiek; G. Oostindie en W. Veenendaal (2022) *Ongemak, Zes Caribische eilanden en Nederland*.

De eilanden kennen een enorme culturele en linguïstische diversiteit. De meeste inwoners beheersen meerdere talen. Dit is het gevolg van het koloniale verleden, migratie en globalisering van de media. Op de **Benedenwindse eilanden** zijn het Papiaments en het Nederlands de officiële talen. Het Papiaments is de meest gesproken taal op deze drie eilanden. De Engelstalige bevolking op Aruba (7 procent) bestaat vooral uit nakomelingen van migranten die in de twintigste eeuw naar het eiland kwamen om te werken in de olie-industrie. Ook recente migranten uit Noord-Amerika en de Caribische regio op de drie eilanden zijn (deels) Engelstalig. Spaanssprekenden zijn overwegend nieuwkomers uit Colombia, Venezuela en de Dominicaanse Republiek die zich de afgelopen dertig jaar op de eilanden hebben gevestigd alsook hun kinderen. Bonaire en Curaçao hebben een sterkere aanwezigheid van Nederlandssprekende inwoners dan Aruba. Deze omvatten de vele Europees Nederlandse nieuwkomers.

Ofschoon het Papiaments onder druk staat als gevolg van de komst van Nederlands-, Spaans-, en Engelstalige migranten is het de voornaamste communicatietaal in het openbaar leven. Het Engels is de taal van het toerisme, de internationale handel en de (sociale) media. Nederlands wordt overwegend nog slechts gesproken in het bestuur, de rechtspraak en in het onderwijs.

Tabel 2 Meest gesproken thuistalen in Aruba, Curaçao en Bonaire

	Aruba	Curaçao	Bonaire
Papiaments	72%	78.6%	68%
Spaans	14%	6%	19%
Nederlands	6%	9.4%	11%
Engels	7%	3.5%	2%
Overige talen	1%	2.4%	4%

Bronnen: Central Bureau for Statistics Aruba, 2019; Central Bureau for Statistics Curaçao, 2011. Central Bureau for Statistics Netherlands, 2011.

De **Bovenwindse eilanden** zijn Engelstalig en gesitueerd in een Engelstalige Caribische omgeving. Op deze eilanden zijn Engels en Nederlands de officiële talen. Als gevolg van recente migratie binnen de regio, in het bijzonder uit de Dominicaanse Republiek, wint het Spaans aan invloed. Nederlands en Papiaments zijn minderheidstalen. Het Nederlands wordt ook op deze eilanden voornamelijk gebruikt in het bestuur, de rechtspraak, in het particulier onderwijs en in de privésfeer. Vermeldingswaardig is dat in 2017 maar liefst 8.2 procent van de bevolking van Sint Maarten *Haitian Creole* sprak, de nationale taal van Haïti.

Tabel 3 Meest gesproken thuistalen in Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba

	Sint Maarten	Sint Eustatius	Saba
Engels	64.3%	84%	89%
Spaans	14.8%	5.5%	4.4%
Nederlands	4.2%	4.3%	2.0%
Papiaments	2.3%	1.6%	0.5%
Overige talen	14.4%	4,6%	3.9%

2.2.2 Onderwijs en taalbeleid

Het onderwijs valt onder de verantwoordelijkheid van de regeringen van Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Voor de BES-eilanden valt het onderwijs onder de verantwoordelijkheid van Nederland. Het valt buiten de mogelijkheden van dit rapport om alle onderwijssystemen in kaart te brengen. Korthedshalve verwijzen we naar publicaties van het NUFFIC.¹⁰ Voor recente doorlichtingen van het onderwijs op Aruba, Curaçao en Sint Maarten verwijzen we naar de recente rapportages door

¹⁰ Nuffic Education System Curaçao, Sint Maarten and BES islands described and compared with the Dutch system; Nuffic, *Onderwijssysteem Aruba beschreven en vergeleken met het Nederlandse systeem*.

de onderwijsinspecties en naar het Nationaal Onderwijsplan van Aruba.¹¹ De staat van het onderwijs op Bonaire, Sint Eustatius en Saba wordt voortdurend in beeld gebracht door de Nederlandse onderwijsinspectie.¹²

Vast staat dat het onderwijs in de Nederlandse Cariben voor grote uitdagingen staat. We sommen er daarvan een tiental op.

1. Onvoldoende financiering van het van overheidswege gesubsidieerde onderwijs in de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten;
2. De plaats van de moedertaal in het basisonderwijs, met name dat van het Papiaments op de Benedenwindse eilanden, zeer in het bijzonder Bonaire;
3. Onvoldoende gecontextualiseerd curriculum;
4. Onvoldoende (pedagogisch-didactische en andersoortige) ondersteuning en permanente educatie voor leerkrachten;
5. Gebrekkige aansluiting tussen thuis en school en onvoldoende ouderondersteuning;
6. Haperende digitalisering van het onderwijs;
7. Gebrekkige doorstroming tussen de verschillende schooltypes, waaronder het speciaal onderwijs;
8. Vroegtijdige schoolverlating;
9. Gebrekkige aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt;
10. Lage succespercentages als het gaat om doorstuderen in Nederland (en elders), resulterend in een *brain drain*.¹³

Deze tekortkomingen resulteren in ongelijke kansen voor het volgen van onderwijs voor verschillende bevolkingsgroepen en dus in ongelijke geletterdheid en ongelijke toegang tot de informatiesamenleving. Een van de meest bediscussieerde oorzaken van ongelijke onderwijskansen betreft de keuze van de instructietaal in het onderwijs.

¹¹ Dienst Inspectie van het Onderwijs (Aruba), het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Inspectie Onderwijs (Nederland) (2021) *Doorlichting van het Arubaanse onderwijsbestel. Tussenrapportage: Plan van aanpak*. Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Sport, Inspectie Onderwijs (Curaçao) (2022) *Nulmeting van het Curaçaose onderwijsbestel. Tussenrapportage: knelpunten, kansen en oplossingsrichtingen*. St. Maarten Ministry of OCJS, Division of Inspection & Education Inspectorate Ministry of Education, Culture and Science (2022) *Sint Maarten Education Review. Obstacles and Avenues to improve education*. Directie Onderwijs Aruba (red.) (2019) *Plan Educacion Nacional/Nationaal Onderwijsplan 2030, de lerende in de digitale samenleving*.

¹² <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/caribisch-nederland>

¹³ Ombudsman (2020) *Kopzorgen van Caribische Studenten; Een onderzoek naar knelpunten die studenten van het Caribisch deel van het Koninkrijk ervaren als zij in Nederland (gaan) studeren of in Nederland hebben gestudeerd*.

Sinds de jaren zestig gaan er steeds meer stemmen op voor het invoeren van de moedertaal als instructietaal, met name in het basisonderwijs. De moedertaal, zo is de stelling, is de taal waarin leerlingen zeker in het basisonderwijs het gemakkelijkste leren. Om vreemde talen en schoolse vaardigheden aan te leren, moet eerst de moedertaal voldoende worden uitontwikkeld. Dit veronderstelt dat het Papiaments de instructietaal in het basisonderwijs moet zijn. De meest aangehangen modellen van bilinguaal onderwijs willen gedurende het basisonderwijs (op Curaçao: funderend onderwijs) het Nederlands aanleren als vreemde taal voordat de leerling overstapt naar het voortgezet onderwijs.

Eind jaren '70 maakte het Papiaments zijn entree in het van overheidswege gesubsidieerde onderwijs. In 1979 in het speciaal onderwijs en in 1986 als basisschoolvak op **Curaçao** en **Bonaire**. Gaandeweg won het Papiaments terrein in het kleuteronderwijs als instructietaal en in het basisonderwijs werden het Nederlands en het Papiaments steeds meer in combinatie gebruikt. In 2012 ging op **Aruba** het meertalig basisonderwijs – de *Scol Multilingual* – van start en werd Papiaments als vak in de onderbouw van het Arubaanse algemeen voortgezet onderwijs aangeboden. Sinds 2015 is het Papiaments ook een keuze-examenvak. Inmiddels beschikken alle drie de eilanden over gediplomeerde docenten Papiaments. Op Curaçao bestaat van overheidswege de voorkeur voor meertalig onderwijs, waarbij scholen keuzerecht hebben. Op de publiek gefinancierde scholen worden Nederlands en Papiaments als instructietaal gehanteerd.

Speciale aandacht vraagt het taalbeleid op **Bonaire**. Ook op dit eiland maakte het Papiaments een emancipatieslag in het onderwijs mee. In 2010 is het Nederlands echter opnieuw ingevoerd als instructietaal. Het Papiaments verdween uit de klas. Faraclas, Kester en Mijts telden onlangs vast dat de Papiamentstaligen de grootste taalgroep op het eiland vormen en dat het Papiaments de voornaamste gemeenschapstaal is. Zij adviseerden ten sterkste om deze taal in het onderwijs te hanteren als instructietaal.¹⁴ De discussie is dus gaande. Nog in het voorjaar van 2022 besloot de Tweede Kamer in Den Haag na veel wikken en wegen dat een groep Bonairiaanse studenten alsnog hun Mbo-opleiding niveau 3 mochten afronden in het Papiaments.¹⁵ Inmiddels is er een bestuursafpraak gemaakt om het Papiaments op Bonaire te beschermen. De afspraak behelst onder andere dat het Papiaments in de ambtenarij en het onderwijs kan worden gebruikt en dat

¹⁴ Faraclas, N., E. Kester & E. Mijts (2022) *We can do better than 'Chambuká': Final Report of the Maneho di Idioma Research Team*.

¹⁵ Mijts, E. (2022) *Leren in een vreemde taal wordt zwaar onderschat; discussie over onderwijs in het Papiaments in het MBO in Bonaire*. In: *Vaktaal; tijdschrift van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek*. Nr. 2, 2022; *Dossier Koninkrijksrelaties (23-8-2022)* Meerderheid Eerste Kamer voor Papiamentstalige koksopleiding op Bonaire.

in 2030 geen analfabeten Papiaments van school komen.¹⁶ Uitvoering van deze bestuursafpraak zal gevolgen hebben voor het beleid omtrent geletterdheid op Bonaire.

Op de **Bovenwindse eilanden** is het van overheidswege gesubsidieerde onderwijs Engelstalig. Engels is op Sint Eustatius sinds 2015 weer de instructietaal, om het knelpunt van 'de discrepantie tussen de moedertaal van de leerlingen en de instructie- en examentaaltaal weg te nemen.¹⁷

2.2.3 Opleidingsniveaus

De opleidingsniveaus in Caribisch Nederland werden beschreven door het Centraal Bureau voor de Statistiek.¹⁸

Tabel 4. Verdeling van inwoners naar opleidingsniveau in Caribisch Nederland (2019) en Europees Nederland (2020)

Opleidingsniveau	Laag	Middel	Hoog
Europees Nederland	29.5	36.7	32.3
Saba	38.7	20.	35.0
Sint Eustatius	56.6	29.2	13.5
Bonaire	50.6	33.0	15.3

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2021). *De Staat van het Bestuur 2020*.

Op Sint Maarten en Sint Eustatius is er sprake van een oververtegenwoordiging van laagopgeleiden en een ondervertegenwoordiging van hoogopgeleiden. Dit beeld zien we terug op Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Recente gegevens ontbreken echter. Een duidelijke verklaring voor het hogere scholingsniveau op Saba is niet voor handen. Het onderwijsniveau staat in direct verband met (digitale) geletterdheid, deelname aan de informatiesamenleving en de mogelijkheid tot LLL. Hierover gaan de volgende paragrafen.

¹⁶ Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (zonder jaar) *Bestuursafpraak voor het Papiaments op Bonaire*. Publicatie nr. 21400724.

¹⁷ Faraclas, N., E. Kester & E. Mijts (2014) *Language of Instruction in Sint Eustatius; report of the research group on language of instruction in Sint Eustatius*. M. Tuckenburg, Onderwijs. In: E. Pommer & R. Bijl red. (2015) *Vijf jaar Caribisch Nederland; gevolgen voor de bevolking*.

¹⁸ Het niveau Laag omvat het basisonderwijs, het vmbo, de eerste drie leerjaren van havo/vwo en de entreeopleiding, de voormalige assistentenopleiding (mbo 1). Het niveau Middelbaar beslaat de bovenbouw van het havo/vwo, en de mbo-opleidingen niveau 2 tot en met niveau 4. Het niveau Hoog omvat het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs.

2.2.4 Geletterdheid en de informatiesamenleving

Op alle eilanden staat de invoering van e-governance hoog op de politiek-bestuurlijke agenda. Gegevens over (digitale) geletterdheid en toegang tot de informatiesamenleving zijn echter schaars. Dit brengt serieuze risico's voor de implementatie van e-governance met zich mee. Voor wat betreft de eilanden Sint Maarten, Bonaire, Saba en Sint Eustatius hebben wij geen recente en betrouwbare gegevens kunnen vinden. Er zijn wel enkele recente gegevens over Aruba en Curaçao beschikbaar.

Op **Aruba** werd in 2018 het overgrote deel van de bevolking als geletterd aangemerkt. 97 procent van de bevolking kon lezen en schrijven (2014). Er was geen significant verschil tussen mannelijke (97.5 procent, wereldwijd 88.6 procent) en vrouwelijke (97.1 procent, wereldwijd 79.9 procent) geletterdheid.¹⁹ In 2018 was dit percentage 99.5 procent voor de leeftijdscategorie 15-24 jarigen en 84.2 procent voor 65-plussers. Het gebruik van informatietechnologie is wijdverbreid onder de jongeren die massaal dagelijks gebruik maken van mobiele telefoons (92 procent), het internet (87 procent) en laptops, desktop computers en tablets (68 procent). 65-plussers maken daar minder gebruik van, respectievelijk 46 (mobiele telefoons), 47 (internet) en 9.6 procent (laptops, desktops, tablets).

Gegevens over **Curaçao** afkomstig uit het jaar 2017 zijn als volgt: 64.5 procent van de bevolking heeft toegang tot het internet. In de ruime leeftijdscategorie van 6 tot 75 jaar beschikt 69.7 procent over het gebruik van een computer en begeeft zich 68.1 procent zich op het internet. Van de bevolking ouder dan 74 jaar maakt 16.5 procent gebruik van een computer en van het internet. Volgens het CBS Curaçao maakt 69.8 procent van de bevolking gebruik van computers en 69.2 procent van het internet. 87.3 procent gebruikt een mobiele telefoon. 70.3 procent gebruikt sociale media.²⁰ Het moge duidelijk zijn dat beleid voor het bevorderen van digitale geletterdheid ook gericht moet zijn op het verzamelen van meer gegevens.

In paragraaf 4.4 en 4.5 beschrijven we de ervaringen en activiteiten van de bibliotheken met geletterdheid en de digitaliserende samenleving op hun eilanden.

2.2.5 Leven Lang Leren en volwasseneneducatie

Volwasseneneducatie wordt op **Aruba** aangeboden door de Openbare Avondleergangen Aruba (OAA), *Enseñansa pa Empleo* (Onderwijs voor Werkgelegenheid) en de volksuniversiteit Fundacion Enseñansa Pa Aruba (FEPA, Stichting Onderwijs voor Aruba). Deze verzorgen beroepsgerichte

¹⁹ <https://cbs.aw/wp/index.php/2014/09/09/infographic-world-literacy-day/>

²⁰ CBS Curaçao. *People and Society: ICT & Media* assessed 22-6-2022.

cursussen en opleidingen. Op **Curaçao** is er *Instituto pa Enseñansa pa Adulto* (IPEA) een door het ministerie van Onderwijs erkende avondschool voor secundair beroepsonderwijs. Het Curaçaos Avondlyceum kent de volgende onderwijstypen: Bovenbouw vsbo-tkl en bovenbouw havo. Op **Sint Maarten** biedt de *University of Saint Martin* volwasseneneducatie aan door middel van cursussen in talen, wiskunde, computervaardigheden, spreken in het openbaar, theater, Caribische studies, cultuureducatie en Geografische Informatiesystemen ('GIS'). De doelstelling is '[to] help students earn credits that can be used to support their professional development or pursue their academic interests.'

Op **Bonaire** wordt volwasseneneducatie aangeboden vanuit MBO Bonaire. Door middel van leerwerktrajecten kan een erkend MBO-diploma worden behaald. Het biedt taalcursussen en beroepsgerichte cursussen en opleidingen. Ook *Fundashon Forma* wil haar leerlingen naar de arbeidsmarkt leiden en beschikt hiertoe zelfs over een *literacy department*. Er zijn op **Saba** en **Sint Eustatius** geen overheidsinstituten voor volwasseneneducatie. *De Saba Reach Foundation* is een non-profit organisatie 'which serves to facilitate sustainable employment and participation opportunities for (young) adult residents of Saba with a distance to the labor market.'

LLL is vooralsnog geen vanzelfsprekendheid op de eilanden. Helaas is er geen onderzoek aangetroffen dat een beeld verschaft van permanente educatie binnen de particuliere sector. Op alle eilanden bestaan mogelijkheden tot het volgen van taalcursussen en een scala aan computervaardigheidstrainingen. In paragraaf 4.6 bespreken we de ervaringen en activiteiten van de bibliotheken op het terrein van LLL.

Hoofdstuk 3: Kwetsbare lezers en maatschappelijke zorgen

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvraag ‘*Wat zijn de meest urgente maatschappelijke noden en de meest kwetsbare doelgroepen op de zes eilanden?*’ We bespreken de sociale staat op de Nederlands Caribische eilanden. We zullen zien dat de eilanden de afgelopen vijf jaar meerdere schokgolven hebben opgevangen. Na het wegebben van de (economische) effecten van de bankencrisis van 2008 op de Nederlands Caribische eilanden, hebben drie verschillende crises een diepgaande en nog voortdurende invloed op het welzijn van de bevolking van de eilanden uitgeoefend.

Al eerst brak rond 2016 de **Venezolaanse vluchtelingencrisis** uit. Als gevolg van het instorten van de rechtsstaat en de economie zochten miljoenen Venezolanen hun toevlucht in het buitenland. Migranten trokken onder meer naar Aruba, Curaçao, Bonaire, en Sint Maarten. Op zowel **Aruba** als **Curaçao** verblijven momenteel zo’n 17.000 tot 20.000 ongedocumenteerde Venezolaanse migranten. Daarmee is Aruba relatief gezien de meest belaste samenleving in de mondiale vluchtelingenproblematiek. De ratio vluchteling : reguliere inwoner bedraagt 1:6. Curaçao staat na Libanon met een ratio van 1:10 op de derde plaats, hetgeen vergelijkbaar is met de huidige percentages Oekraïense vluchtelingen in Polen.²¹

Op de tweede plaats is er de **orkaancrisis** van 2017, toen orkaan Irma grote delen van **Sint Maarten** verwoestte. De infrastructuur en hele woonwijken werden vernietigd. De materiële schade was immens: 91 procent van de gebouwen raakte beschadigd, waaronder de St. Maarten Philipsburg Jubilee Library. De economie stortte in en inkomens vielen weg. Saba en Sint Eustatius werden enigszins gespaard dankzij de gunstige ligging van de bevolkingskernen.

De kwetsbaarheid van de eilanden voor externe shocks werd nog eens aangetoond door de uitbraak van de **coronapandemie**. We geven de besmettings- en sterftcijfers per half juni 2022 en wijzen erop dat deze cijfers ook toeristen en ongedocumenteerde vluchtelingen omvatten. Momenteel worden op Koninkrijksniveau afspraken gemaakt om de gezondheidszorg voor te bereiden op een betere pandemische paraatheid en verbeterde samenwerking in crisissituaties.

²¹ <https://www.r4v.info>; tevens Caribbean RMRP (2020) End of Year Report Caribbean sub regional platform.

Tabel 5 Aantal Corona-besmettingen en sterfgevallen per eiland per 16-06-2022

	Besmettingen	Sterfgevallen
Aruba	39.057	216
Curaçao	44.314	187
Sint Maarten	10.508	86
Caribisch Nederland	10.249	36

Op de vierde plaats dringt gaandeweg het besef door dat de gevolgen van **de opwarming van de aarde** op de eilanden ingrijpend zullen zijn. Orkaanseizoenen worden langer en heftiger en er wordt gevreesd dat extreme orkanen de Bovenwindse eilanden en mogelijk ook de Benedenwindse eilanden vaker zullen treffen. De stijging van de zeespiegel dreigt stranden, hotelzones en laaggelegen woonwijken onder water te zetten. Op Bonaire moet bijvoorbeeld worden gevreesd voor de toekomst van de uitgestrekte zoutpannen. Grofweg een derde deel van het eiland dreigt onder water te lopen, maar klimaatbeleid staat nog in de kinderschoenen.²²

Ofschoon de eilanden zich economisch geleidelijk herstellen van de diverse crises, is de materiële en maatschappelijke schade nog niet hersteld. De gevolgen van de kwetsbaarheden van de kleine eilanden worden nog altijd gedragen door de zwakste schouders. We zullen zien dat de cirkel van armoede een terugkerend fenomeen is; maatschappelijke problemen stapelen zich op binnen kwetsbare huishoudens. Vrouwen, vooral als zij laagopgeleid en hoofd zijn van een eenouderhuishouden, en kinderen zijn over het algemeen kwetsbaarder dan volwassen mannen.

3.1 Armoede, werkloosheid en externe crisis

De eilanden van het Caribisch deel van het Koninkrijk kennen een hardnekkige werkgelegenheids- en armoedeproblematiek. We presenteren de werkloosheidscijfers van 2017, dus nog vóór de orkaan crisis en de coronapandemie.²³

Het CBS in Nederland constateert dat werkloosheid het minst voorkomt bij oudere leeftijdsgroepen.²⁴ Op Aruba, Sint Maarten en Sint Eustatius beschikten relatief veel personen tussen 45 en 65 jaar over een baan. Op Curaçao en Bonaire is dat het geval voor 55-plussers. Op Sint Eustatius is de werkloosheid beperkt tot de categorie 25 tot 35 jarigen. Jeugdwerkloosheid loopt op Curaçao op tot 32.8 procent. Ter vergelijking; in Nederland bedraagt dit 9 procent.

²² <https://nos.nl/artikel/2446375-onderzoek-bonaire-dreigt-onder-te-lopen-bij-extreme-klimaatverandering>

²³ CBS Nederland *Kerncijfers Caribisch Deel koninkrijk, 2017*: 89.

²⁴ CBS Nederland (28-2-2019). *Statistische Trends: Beroepsbevolking op de Nederlands Caribische eilanden*.

Tabel 6. Werkloosheid Nederlands Caribische eilanden, 2017.

Eiland	Inwoners	Werkloosheid	Jeugd werkloosheid	Economische krimp 2010-2017 per capita	Gemiddelde inflatie 2010-2017
Aruba	110.800	8.9%	17.9%	1%	0.5%
Curaçao	160.012	14.1%	32.8%	9.7%	1.5%
Sint Maarten	40.535	14.8%	23.8%	14.8%	2.4%
				Koopkracht per jaar	Inkomens ongelijkheid
Bonaire	19.179	6.7% (2016)	15.9% (2016)	+ 2.7%	0.40%
Sint Eustatius	3250	7.1% (2016)	onbekend	+ 3.0%	0.42%
Saba	2010	3.3% (2016)	5,4% (2016)	+ 3.6%	0.38%

Orkaanschade, een Sint Maarten-studie

Op 6 september 2017 werden **Sint Maarten**, Sint Eustatius en Saba getroffen door orkaan Irma, een orkaan in de categorie 5+. De gevolgen waren verwoestend, vooral op Sint Maarten.²⁵ De economie stortte in en de werkloosheid steeg tot grote hoogte. 27 procent van de huishoudens kwam onder de armoedegrens terecht. Noodhulp werd verleend door middel van inkomensondersteuning, het herstel van het ziekenhuis en het herstel van de cruciale infrastructuur. Vanuit Nederland kwam, mede dankzij een nationale ondersteuningsactie, een bedrag van 550 miljoen Euro beschikbaar voor het herstel van Sint Maarten. Dit bedrag werd beheerd door de Wereld Bank. Met behulp van de Wereld Bank kwam het National Recovery and Resilience Plan (NRRP) tot stand. De pijler 'Community Recovery and Resilience' richt zich op het verschaffen van basale zekerheden, zoals voeding, onderdak, gezondheid, psychosociale zorg, werkgelegenheid en onderwijs voor de getroffen burgers. Talloze ngo's dragen bij aan de uitvoering hiervan, maar zij blijken vaak moeite te hebben om gelden beschikbaar te krijgen. De wederopbouw van het eiland is daarom vijf jaar na de orkaan nog in volle gang.

Corona en armoede, drie Benedenwindse studies

De Wereld Bank inventariseerde in 2021 de gevolgen van de coronacrisis op **Bonaire** en vroeg daarbij aandacht voor het armoedevraagstuk.²⁶ Een Human Impact analyse toonde de gevolgen voor de maatschappelijke dienstverlening, werk, inkomen, ongelijkheid, voedselzekerheid, gender, sociale inclusie van kwetsbare groepen en de maatschappelijke bescherming. De Wereld Bank stelt dat de crisis de kwetsbaarheid van circa 400 Bonairiaanse huishoudens (een vijfde van

²⁵ World Bank (2018) *Sint Maarten National Recovery and Resilience Plan, A Roadmap to Building Back Better*. Sint Maarten Recovery, Reconstruction and Resilience Trust Fund, *Annual Report 2018*.

²⁶ World Bank (2021) *Covid-19 Post-disaster Needs assessment Bonaire, March-December 2020*.

het totaal) aantoonde. Loonsubsidies verzachten het inkomensverlies in de formele sector, terwijl in juni 2018 33 procent van de bevolking over 75 procent of minder van het vereiste basisinkomen beschikte. De verhoging van de uitkering kwam onvoldoende tegemoet aan de noden van de financieel meest kwetsbare groepen. De Wereld Bank concludeerde, zij het soms voorzichtig, dat op Bonaire geboren inwoners meer schade ondervonden van de pandemie en dat ongelijkheid toenam. Het tekort aan sociale woningbouw gaat ook gedurende de coronatijd ten koste van de sociaal kwetsbaren. De behoefte aan mentale ondersteuning steeg van 159 aanvragen in 2019 naar 286 aanvragen in 2020, terwijl in diezelfde periode het aantal kinderen dat aangewezen was op schoolmaaltijden toenam van 700 naar 833. De kwetsbaarheid onder de ouderen kwam eveneens ter sprake. Men verwees naar het ouderenrapport van de Ombudsman: ouderen kampen met armoede, een gebrek aan afleiding en transport, een situatie die door de pandemie en de daarop volgende maatregelen verergerde.²⁷ Alhoewel we niet beschikken over integrale rapporten over de andere eilanden, is het aannemelijk dat de gevolgen van de pandemie vergelijkbaar waren.

Curaçao telde op 1 januari 2022 151.066 inwoners; 2.505 minder dan het jaar daarvoor. Vrouwen zijn in de ruime meerderheid: 82.410. De arbeidsmarkt omvatte in 2020 70.492 personen, waarvan er 13.442 werkloos waren. Dit is een percentage van 19.1 over de gehele lijn. Het percentage werkloze jongeren bedroeg 42.2 procent. De nominale daling van het Bruto Nationaal Product in het coronajaar 2020 was 16.7 procent.²⁸

In mei 2022 publiceerde de Arubaanse overheid een nieuw genderbeleid.²⁹ Op het relatief welgestelde **Aruba** werd armoede voor de corona-uitbraak niet als een dominant maatschappelijk probleem ervaren. Wel was er nadrukkelijk sprake van kwetsbaarheid en dreiging van armoede. In 2019 verdienden 16.9 procent van de werkenden minder dan 60 procent van het vastgestelde minimum ('equivalised') inkomen. Recente cijfers van de United Nations Development Program (UNDP) brengen de achteruitgang tijdens de coronapandemie in beeld. Naar schatting leeft 10.6 procent van de Arubaanse bevolking onder de armoedegrens, zoals die is vastgesteld voor hoge inkomenslanden. Vooral bestaande kwetsbare groepen, in het bijzonder laagopgeleide alleenstaande moeders, werden tijdens de pandemie in de armoede gedrukt.

3.2 Kinderen en Jeugd

Sinds 1995 is het Kinderrechten Verdrag van kracht op de eilanden. Deze dienen kinderen en jongeren te verzekeren van een minimale levensstandaard, goede gezondheid, adequate sociale

²⁷ Nationale Ombudsman (2019) *Oog voor ouderen in Caribisch Nederland*.

²⁸ CBS Curaçao, *Key Indicators of Curaçao*. Assessed 22-6-22.

²⁹ Government of Aruba, cabinet Wever-Croes II (May 2022). *Aruba Gender Policy*.

voorzieningen, bescherming tegen geweld, mishandeling en verwaarlozing, en bescherming tegen drugs en seksueel geweld. Anno 2022 beschikken we over onderzoek naar de sociale staat van kinderen en jongeren in Caribisch Nederland. De Landelijke Jeugdmonitor 2020 van het CBS beschrijft de situatie van jongeren in **Bonaire, Sint Eustatius** en **Saba** in 2020. Op Bonaire woonde een meerderheid van 56 procent van de jongeren van 15 tot 25 jaar bij beide ouders in huis en 26 procent met één ouder. Minder dan 5 procent van de kinderen of jongeren woont De overige kinderen en jongeren. Begin 2020 woonden op Sint Eustatius respectievelijk 43 procent en 39 procent van de kinderen bij één ouder of bij beide ouders. Op Saba woonde de helft van de jongeren bij beide ouders en 28 procent bij één ouder. Het aandeel alleenstaande jongeren bedroeg 9 procent.

‘Het maakt uit waar je wieg heeft gestaan’ is de titel van de meest uitgebreide beschrijving van de armoedeproblematiek op Bonaire, Sint Eustatius en Saba.³⁰ De Nationale Ombudsman beschrijft de omvang, de bestaande maatregelen en belemmeringen in de bestrijding van armoede en de vicieuze cirkel van armoede. Daarbij wordt duidelijk dat factoren als ontoereikend ouderlijk inkomen, verwaarlozing, verergerd door krappe behuizing, bijdragen aan fysieke en mentale gezondheidsproblemen. Huiselijk geweld en seksueel misbruik komen bovengemiddeld vaak voor in arme huishoudens. Het toekomstperspectief van kinderen en jongeren wordt geschaad door het ontbreken van stimulerende activiteiten voor jongeren, de geringere kansen op onderwijssucces en de beperkte mogelijkheden om zelf in het onderhoud te voorzien. Het verder achterop raken, is het resultaat van deze elkaar versterkende achterstandsfactoren. Externe factoren, zoals de botsing van de thuis- en schoolcultuur, achterstelling als gevolg van discriminatie en het gegeneerde gebrek aan zelfvertrouwen, resulteren in de reproductie van ongelijkheid. Het vertrouwen van jongeren in de overheid is gering. De Ombudsman concludeert dat de kinderrechtensituatie in het Caribisch deel van Nederland dringend verbetering behoeft.

Het Kinderombudsman rapport *‘Als je het ons vraagt, Kinderen op de BES-eilanden’* (2021) beantwoordde de vraag: *‘Hoe ervaren basisschoolkinderen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius hun leven, wat is de invloed van de coronamaatregelen op hun leven en wat vinden zij belangrijk voor de toekomst?’* De Kinderombudsman benadrukt dat er, ondanks de culturele verschillen tussen de eilanden, grote overeenkomsten bestaan in het beeld dat kinderen van hun leven hebben. Kinderen waarderen de kwaliteit van het leven gemiddeld met een 8.9, maar wijzen armoede aan als hun voornaamste probleem. Zij geven aan dat hun scholen verbetering behoeven, maar welke aspecten hier precies, konden de onderzoekers niet goed achterhalen. Over het algemeen hebben corona en de coronamaatregelen niet tot extra problemen geleid, al hebben de kinderen wel hun vrienden gemist en werd er thuis meer geruzied. Kinderen op Bonaire vertellen dat de onveiligheid

³⁰ Ombudsman (2019) *Het maakt uit waar je wieg heeft gestaan: een onderzoek naar armoede gerelateerde problematiek van jong volwassenen in Caribisch Nederland.*

thuis moet worden aangepakt. De Kinderombudsman deed aanbevelingen tot het aanpakken van armoede, mishandeling en participatie van kinderen. Met betrekking tot het laatste punt, riep de Ombudsman op tot het (leren) praten over armoede, onderwijs, mishandeling en huiselijk geweld.

Unicef publiceerde over de situatie van jongeren op **Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Saba**.³¹ Unicef wees op een aantal urgente problemen. De thema's gingen in op jeugdzwangerschap, de re-integratie van schooldrop-outs, betaalbare kinderopvang, dagopvang en naschoolse activiteiten. Volgens Unicef dient het jeugdrecht sterker aan te sluiten op het Kinderrechtenverdrag en moeten jongeren meer inbreng krijgen in het jeugdbeleid. De aanbevelingen van Unicef hebben betrekking op de gezondheidszorg, het onderwijs, de bescherming en bestuursparticipatie. In het bijzonder vraagt men aandacht voor een versterkt gender- en integratiebeleid.

De *Taskforce Kinderrechten van het Koninkrijk der Nederlanden* is in 2014 opgericht met als doel de samenwerking op het gebied van kinderrechten tussen alle entiteiten binnen het Koninkrijk der Nederlanden te bevorderen. Het gewenste eindresultaat is een Koninkrijk waarin geen grote verschillen bestaan in de naleving en handhaving van het Kinderrechtenverdrag. Alle kinderen van het Koninkrijk moeten veilig, gezond en kansrijk kunnen opgroeien. Zij moeten zich kunnen ontwikkelen en kunnen meedoen. Dat is de kern van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) waaraan het Koninkrijk zich heeft gecommitteerd.³²

Op **Curaçao** zet de Youth Vision 5000 Foundation zich in voor kinderen en jongeren.³³ In het beleidsplan 2017-2020 stelt men onder meer dat maar liefst 21.5 procent van de huishoudens op Curaçao in armoede leefde en dat jeugdwerkloosheid 27.9 procent bedroeg. Verder werd gesteld dat de meeste jongeren over een laag opleidingsniveau beschikt en dat 22.3 procent van hen school drop-out is. Hierdoor stagneert de aansluiting op de arbeidsmarkt. Criminaliteit is een reëel gevaar voor jongeren. 24.9 procent van de gedetineerden is jonger dan 24 jaar en 1 op de 9 meisjes vertoont voor het 20^e levensjaar risicovol gedrag. Hierbij gaat het om drugsgebruik, betrokkenheid bij criminaliteit en tienerzwangerschappen. Op drugsgebruik op Aruba komen we terug in de paragraaf over gezondheid.

³¹ Unicef (2013) *Kind op Saba*. UNICEF. (zonder jaar). *De situatie van kinderen en jongeren op Aruba*. UNICEF. (2020). *Situation Analysis on Children and Adolescents on Sint Maarten 2020*; UNICEF (2013) *The situation of Children and Adolescents in Curaçao*.

³² <https://www.tfkinderrechten.info/taskforce-gazette>

³³ Youth Vision 5000 Foundation (2017) *Beleidsplan 2017-2020*.

Het ministerie van Justitie op **Sint Maarten** onderzocht de aard en omvang van delinquentie onder scholieren en hun sociale achtergrond gedurende december 2014 tot februari 2015.³⁴ In totaal gingen 116 jongeren in de fout. Overvallen, diefstal en drugs misdaden waren de meest gepleegde overtredingen. Er was sprake van een lichte oververtegenwoordiging van jeugdige overtreeders afkomstig uit het Franse deel van Sint Maarten en Jamaica.

Het rapport *Quality of Life of Aruban Youth* (2021) bracht factoren op Aruba in beeld die bijdragen aan risicovol gedrag en factoren die bijdragen aan de gezonde ontwikkeling van kinderen in de laatste jaren van het basisonderwijs (in de leeftijd van 10 tot 13 jaar). De onderzoekers wijzen erop dat scholen moeite hebben met de ‘externaliserende’ problemen van kinderen en zich bewust zijn van de noodzaak om gezond gedrag te stimuleren ten behoeve van kindweldzijn. Armoede en werkstress onder ouders resulteert in verwaarlozing en gebrekkige betrokkenheid bij het onderwijs. Men stelt vast dat scholen financiële steun nodig hebben, de taalkloof tussen de thuistaal en de schooltaal moet worden gedicht en dat ouderbetrokkenheid en opvoedingsondersteuning versterking behoeven.

Op **Bonaire** en **Sint Eustatius** is het percentage hoogopgeleide jongeren relatief laag. Op Saba vormden hoogopgeleide jongeren de meerderheid met 44 procent. Dit hoge percentage houdt verband met buitenlandse studenten die aangesloten zijn aan de Saba University of Medicine. Bijna 45 procent van de jongeren van 15 tot 25 jaar had in 2018 betaald deeltijd of voltijd werk. Een groot deel van de jongeren was niet aan het werk en gaf het volgen van een opleiding of studie als reden om niet te werken.

Tabel 7. Onderwijsparticipatie Jongeren Caribisch Nederlandse eilanden

	Bonaire	Sint Eustatius	Saba
Schoolgaand	56%	55%	65%
Betaald (deeltijd) werk	46%	35%	45%

Het CBS vraagt aandacht voor zogenoemde NEETs: ‘jongeren van 15 tot 25 jaar die geen onderwijs volgen én niet werken’. De percentages variëren van 31 procent op Sint-Maarten tot 25 procent op Sint-Eustatius en 22 procent op Curaçao. Op Bonaire en Saba is het aandeel NEETs respectievelijk 7 procent en 10 procent. Van de laagopgeleiden op de Nederlands Caribische eilanden is tussen de 2 procent en 21 procent werkloos; van de hoogopgeleiden varieert dat percentage van slechts 2 procent tot 8 procent. Het CBS stelt daarom vast dat lager opgeleiden het moeilijkst toegang krijgen tot de arbeidsmarkt.³⁵ Gegevens over Aruba ontbreken.

³⁴ Ministry of Justice Sint Maarten, Universiteit Leiden, Openbaar Ministerie (zonder jaar) *Een onderzoek naar de jeugdcriminaliteit in Sint Maarten*.

³⁵ CBS Nederland, 28-2-2019. *Statistische Trends: Beroepsbevolking op de Nederlands Caribische eilanden*.

Op **Bonaire, Saba en Sint Eustatius** is daarom sinds 2010 de Wet sociale Kanstrajecten BES voor vroegtijdige schoolverlaters in de leeftijd van 18 tot 25 jaar van kracht. Het doel van deze wet is het verbeteren van de basiskennis- en vaardigheden en de sociale redzaamheid van jongeren die school zonder startkwalificatie verlaten, 'opdat zij (weer) kunnen instromen in het reguliere onderwijs of op de arbeidsmarkt.' Op Bonaire geeft Fundashon Forma hieraan uitvoering; op Saba is dat de Saba Reach Foundation en op Sint Eustatius de New Challenges Foundation. Afhankelijk van onder meer de persoonlijke omstandigheden van de jongeren, de beschikbaarheid van leerwerkplekken en uiteraard de prevalentie van schoolverlating, wisselen de opbrengsten per eiland. Dit project wordt als zeer belangrijk beschouwd.³⁶

We sluiten af met de constatering dat het VN Kinderrechtencomité vaststelde dat er anno 2022 grote verschillen bestaan in de borging van kinderrechten tussen Europees Nederland en de Caribische delen van het Koninkrijk. Het comité dringt aan op krachtadiger maatschappelijk beleid op de eilanden en spoort de Nederlandse regering aan deze ongelijkheid weg te nemen.³⁷

3.3 Huiselijk en seksueel geweld

Kinderen en vrouwen zijn de voornaamste, maar niet de enige slachtoffers van huiselijk en seksueel geweld en verwaarlozing. Geweld tegen jongens en mannen uit de LGTBQI-gemeenschap vraagt steeds meer aandacht. In 2018 verscheen het Nationaal Plan van **Curaçao** ter bestrijding van geweld tegen kinderen/jongeren en huiselijk/seksueel geweld. Alhoewel de data waarop dit rapport is gebaseerd enigszins verouderd zijn, is het rapport nog altijd relevant. In 2012 was 39 procent van de mannen en 51 procent van de vrouwen op Curaçao eens geconfronteerd met huiselijk en seksueel geweld. Tussen 2001 en 2017 verloren 21 volwassen hierbij het leven, een grote meerderheid van hen was vrouw.³⁸

Het *Steering Committee for the Development of a Gender Policy in Aruba* Office of the Prime Minister onderzocht de gevolgen van corona voor vrouwen op **Aruba**.³⁹ Men richtte zich op *gender-based violence; women healthcare workers; women and economic empowerment; access to paid work and burden of unpaid care work; migrant women; interrupted access to health and*

³⁶ Oberon Onderzoek-Advies (2021) *Evaluatie Sociale Kanstrajecten Jongeren Caribisch Nederland*. Inspectie Onderwijs (2022) *Fundashon Forma, Instelling voor Sociale kans-trajecten en mbo-opleidingen niveau 1. Tweejaarlijks kwaliteitsonderzoek Caribisch Nederland*.

³⁷ Committee on the rights of the Child. (2022). *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports on the Netherlands*.

³⁸ Curaçaoese overheid in samenwerking met Niet-Gouvernementele Organisaties te Curaçao, 2018.

³⁹ Steering Committee for the Development of a Gender Policy in Aruba Office of the Prime Minister (zonder jaar) *Framing of the Feminization of COVID-19 in Aruba*.

social services and exclusionary stereotypes, stigmatization and inclusion. Vrouwen bleken op elk van deze terreinen extra kwetsbaar te zijn. De aanloop van vrouwelijke slachtoffers van gendergerelateerd geweld en vrouwen met psychosociale problemen nam bij Fundacion Contra Violencia Relacional toe. De toename van personen dat bij de overheid een beroep deed op financiële ondersteuning, betrof veelal alleenstaande moeders, vrouwelijke hoofden van een huishouden, vrouwen met een beperking en vrouwen aan het hoofd van een huishouden met daarin personen met een beperking. Migrantvrouwen waren extra kwetsbaar door het ontbreken van sociale netwerken en wettelijke bescherming. Ook de toegang tot de arbeidsmarkt en het gezondheidsstelsel was voor vrouwen lastiger.

3.4 Mensen met beperkingen

Het rapport *Vulnerable groups within the population of Aruba* identificeerde kinderen die niet naar school gaan, jonge werklozen, alleenstaande ouders, mensen boven de zestig jaar en mensen met een beperking als groepen met verhoogd risico op armoede en sociale uitsluiting (CBS Aruba, 2014). We richten ons op de bevindingen ten aanzien van personen met één of meer beperkingen. Negatieve beeldvorming en taboes rond beperkingen, leiden ertoe dat personen met een beperking en ouders van kinderen met een beperking niet altijd hulp zoeken en dat beperkingen veelal niet (tijdig) onderkend worden.⁴⁰ Bovendien hebben ngo's die zich op deze doelgroep richten, wachtlijsten met alle gevolgen van dien, zowel voor personen met beperkingen als voor hun verzorgers. Diverse stichtingen hebben een samenwerkingsverband, zoals de stichtingen voor personen met visuele beperkingen van Bonaire, Curaçao en Aruba. Actieve deelname in de samenleving is één van de voornaamste doelstellingen van deze stichtingen.

3.5 Gezondheid, mentale gezondheid

Mensen in het Caribisch deel van het Koninkrijk zijn ongezonder dan mensen in het Europese deel. Zij zijn vaker ziek en gaan vroeger dood.⁴¹ Op Curaçao stelde het Volksgezondheid Instituut in 2019 *health indicators* op.⁴² Men besteedde aandacht aan de gezondheidsstatus, risicofactoren, dienstverlening, het gezondheidssysteem en de huishoudens levend onder de armoedegrens. De bevindingen zijn ontluisterd. In de twintig meest sociaal zwakke wijken varieerde het percentage van huishoudens levend onder de armoedegrens van ruim 30 tot ruim 50 procent. Belangrijke

⁴⁰ M. de Droog, N. Arias-Helder & D. Maduro (2020) *Experiences and Needs of Parents and/or Caregivers of Persons with Developmental Delays in Aruba*. Institute for Good Governance & Leadership, University of Aruba.

⁴¹ S. Verstraeten (2020) *Population health in the Dutch Caribbean. A comparative study of political context and health policy performance*. Doctoral thesis, Erasmus University Rotterdam, the Netherlands.

⁴² Volksgezondheid Instituut Curaçao (2019) *Health Indicators in Curaçao*.

doodsoorzaken zijn hart- en vaatziekten (37 procent) en tumoren (26 procent). Belangrijke risicofactoren zijn roken, alcoholconsumptie, diabetes, hoge bloeddruk, obesitas/overgewicht, het gebrek aan beweging en slechte voeding. Kindersterfte bedroeg 43 per 100.000 levende geboortes; dat is het drievoudige van Nederland. Op Curaçao werd 63 procent van de bestedingen gespendeerd aan curatieve zorg en rehabilitatie en slechts 4 procent aan preventieve zorg.

Verstraeten (2020) verschaft nader inzicht in de gezondheidssituatie van de bevolking op de Nederlands-Caribische eilanden en de daarmee verband houdende factoren. De auteur toonde aan dat de gezondheidstoestand van de Nederlands-Caribische bevolking op **Aruba** en **Curaçao** ongunstiger is dan in Nederland. Zo sterven mensen op Aruba en Curaçao vaker aan oorzaken die vermijdbaar zijn door tijdige en effectieve gezondheidszorg, en/of interventies op het gebied van volksgezondheid en preventie. Dit suggereert dat de ongunstigere sterftcijfers op de Nederlands-Caribische eilanden verband houden met dat de lokale overheden tot dusver niet optimaal geïnvesteerd hebben in de gezondheidsbehoeften.⁴³

Op **Sint Maarten** is de Mental Health Foundation (MHF) actief. Het jaarrapport over 2019 geeft een goede indruk van de noden in het veld met betrekking tot mentale gezondheid. Men constateert onder meer het tekort aan psychiaters, maar ook een toename van het aantal behandelingen van 9.139 in 2017 naar 10.926 in 2019. De meest voorkomende mentale stoornissen zijn schizofrenie (26 procent), bipolariteit (6 procent), depressie (5 procent) en psychose (3 procent). 36 procent van de personen met schizofrenie en 27 procent van de personen met een psychose, had tevens een verslavingsprobleem. De gemiddelde leeftijd van personen waarbij een crisisinterventie nodig was, bedroeg 36 jaar en het aantal jongeren in nood was stijgende. Het jaarverslag stelt vast dat er meer financiële, personele en facilitaire middelen voor deze zorgsector nodig zijn.⁴⁴ Het Openbaar Ministerie van Sint Maarten constateerde dat er geen voorzieningen zijn voor gedetineerden met mentale problemen. Evenmin bestaat er een bureau voor slachtofferhulp op dit eiland.⁴⁵

De eilanden kennen een hardnekkige drugsproblematiek. Onlangs publiceerde het Caribbean Reality Studies Center over de situatie op **Aruba**.⁴⁶ De auteur komt tot de conclusie dat de nationale aanpak de laatste decennia heeft gefaald. De auteur komt onder meer tot de aanbeveling dat er meer integrale aandacht moet komen voor een preventief en gedifferentieerd

⁴³ S. Verstraeten (2020) *Population health in the Dutch Caribbean. A comparative study of political context and health policy performance*. Doctoral thesis, Erasmus University Rotterdam, the Netherlands.

⁴⁴ Sint Maarten Health Foundation, *Year Report 2019 Improving Lives, one mind at the Time; Year Report 2020, There are hidden blessings in every struggle*.

⁴⁵ Openbaar Ministerie Sint Maarten, *Jaarrapport 2019*.

⁴⁶ Caribbean Reality Studies Center (2022) *Het drugsprobleem op Aruba bij de wortels aanpakken*. In opdracht van het Ministerie van Toerisme, Volksgezondheid en Sport van Aruba.

perspectief van gezondheidsbevordering en destigmatisering in plaats van ziektebestrijding, waarbij rehabilitatie en resocialisatie centraal moeten staan bij slachtoffers van drugsgebruik. Gezinnen en scholen zijn daarbij belangrijke stakeholders. Tevens is er behoefte aan meer dataverzameling en depolitisering van het drugsbeleid. Deze bevindingen kunnen ook van toepassing worden geacht voor de andere eilanden.

De St. Eustatius Health Care Foundation op **Sint Eustatius** stelt dat de bevolking maar liefst uit 65 procent ouderen en chronisch zieken bestaat, waardoor veel eerstelijnszorg vereist is.⁴⁷ Deze observatie brengt ons op de ouderenzorg.

3.6 Ouderen

In 2019 publiceerde de Ombudsman het rapport *Oog voor ouderen in Caribisch Nederland*.⁴⁸ Het rapport beschrijft aan armoede gerelateerde problematiek van AOV-gerechtigden op de BES-eilanden. De Ombudsman constateerde dat 40 procent van de huishoudens over een ontoereikend inkomen beschikte; daarvan bevond zich een derde op of onder de ondergrens van 75 procent van de gemiddelde kosten voor het levensonderhoud.

De Ombudsman wees de volgende oorzaken aan: de hoge vaste lasten, kortingen op AOV-uitkeringen, de onbekendheid met de bijzondere onderstand, het verborgen houden van armoede en het gebrek aan armoedepreventie. Op Sint Eustatius en Saba raakte orkaan Irma ook de ouderen en waren zij deels in afwachting van herstel van beschadigde daken, terwijl de prijzen van bouwmaterialen en voedsel sterk stegen. Ouderen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba houden het hoofd boven water door het aanhouden van bijbanen naast de AOV, het leunen op ondersteuning door kinderen en familie en het samenwonen in meer-generatiehuishoudens. Dit laatste kan gepaard gaan met het verlies van financiële autonomie. Armoede, afhankelijkheid en isolement vormen derhalve de grootste bedreigingen voor ouderen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Onderzoekers van Avance concludeerden dat thuiswonende ouderen meer zorgen baren dan ouderen in verzorgingstehuizen op **Aruba** en **Curaçao**. Zo zou welzijn een grotere zorg zijn dan verzorging. Volgens Avance is er sprake van een zekere mate van ouderenverwaarlozing en

⁴⁷ St. Eustatius Health Care (2020) *Kwaliteitsjaarsverslag met trendanalyse 2015-2019*.

⁴⁸ Nationale Ombudsman (2019) *Oog voor ouderen in Caribisch Nederland*. Men stelde de kosten voor het levensonderhoud voor alleenstaanden op Bonaire, Statia en Saba vast op resp. \$960, \$1010 en \$1110. Voor echtparen met inwonende kinderen was dat \$1220, \$1160 en \$1400.

mishandeling, onvoldoende beweging en recreatie en van ongezonde voeding. Dementie wordt bovendien vaak laat gesignaleerd.⁴⁹

3.7 Migranten en vluchtelingen

Migranten

Migratie tussen de eilanden, met de vaste wal en Nederland is een continu gegeven in de Nederlands Caribische geschiedenis. In de 20^e eeuw was vooral de komst van de olie-industrie op Curaçao en Aruba oorzaak van massale immigratie. Aan het einde van de 20^e eeuw was de opkomst van het toerisme op Sint Maarten en Aruba oorzaak van grootschalige migratie. In de 21^e eeuw gold dit ook voor Bonaire en Curaçao. Dit bood oplossingen voor de krappe arbeidsmarkt, maar bracht ook uitdagingen met zich mee voor de ontvangende samenlevingen.

Migratie naar Nederland is vaak om reden van studie of betreft economische migratie: in tijden van werkloosheid trekken eilandbewoners naar Nederland om daar een bestaan op te bouwen. Studiemigratie heeft twee probleemaspecten: op de eerste plaats is het studiesucces van Nederlands Caribische studenten in Nederland ondermaats. Veel studenten veranderen van studie, lopen studievertraging op of studeren in het geheel niet af. Op de tweede plaats keren veel afgestudeerden niet terug naar de eilanden. Dit omdat onder andere het afbetalen van de studieleningen met de Caribische inkomens problematisch is. Deze *brain drain* belemmert de vorming van een hoger kader op de eilanden.⁵⁰

Tabel 8. Fact Sheet Migratie, 2017-2021

	Totale bevolking in 2017	Elders geboren in 2017	Vluchtelingen naar schatting 2021
Aruba	110.800	Ca. 36.000	17.000
Bonaire	19.179	Ca. 12.000	800
Curaçao	160.012	Ca. 40.000	17.000
Sint Maarten	40.535	Ca. 28.000	onbekend
Sint Eustatius	3250	Onbekend	Geen
Saba	2010	Onbekend	Geen

Tussen de zes eilanden en binnen het Koninkrijk vindt veel emigratie en remigratie plaats, vooral tussen de Bovenwindse eilanden onderling en tussen de Benedenwindse eilanden onderling.

⁴⁹ Avance (2020). *Advies voor een impactvol donatiebeleid van Fonds Sluyterman van Loo en RCOAK (2020) Ondersteuning van kwetsbare ouderen op Aruba en Curaçao.*

⁵⁰ ResearchNed (2022) *Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2021-2022.* Ombudsman (2020) *Kopzorgen.*

Veelal vormen werk of studie de reden voor verhuizing. Een andere reden is dat zwangere vrouwen woonachtig op de kleine eilanden regelmatig bevallen in ziekenhuizen op één van de grote eilanden. Om reden van studie trekken veel Caribische jongeren naar Nederland, maar ook is er sprake van gezinsmigratie naar Nederland. Niet zelden betreft het families uit de lagere sociaaleconomische klassen op zoek naar een beter bestaan. Op 1 januari 2020 waren er 166.000 personen uit de voormalige Nederlandse Antillen woonachtig in Nederland.⁵¹

Migratie in Caribisch Nederland

Sinds 2010 vonden grote demografische verschuivingen plaats op Bonaire en, zij het wat minder, op Sint Eustatius en Saba. Op 1 januari 2022 telde Caribisch Nederland 27.726 inwoners ten opzichte van 16.600 in 2010. Op Bonaire, Sint Eustatius en Saba was in 2020 56 procent van de bevolking op één van de zes eilanden geboren en 30 procent in andere landen.

De bevolking van **Bonaire** is het sterkst toegenomen; van 11.500 in het jaar 2000 naar 22.573 inwoners op 1 januari 2022. In Bonaire vormen op het eiland geboren personen nog slechts een derde van de bevolking. De meeste migranten zijn afkomstig uit Curaçao, anderen kwamen uit de Dominicaanse Republiek, Venezuela, Peru, (Europees) Nederland en de Verenigde Staten. Mede omdat de Rijksdienst Caraïbisch Nederland op Bonaire is gevestigd (de dienst die de Nederlandse overheidstaken voor de drie bijzondere gemeenten coördineert), steeg daar het aantal Nederlandse ambtenaren sterker dan op Saba en Sint Eustatius. Het eiland kampt met een diepe verdeeldheid tussen Bonairianen en migranten en er leeft veel onvrede onder de lokale bevolking.

Het aantal inwoners van **Sint Eustatius** schommelt tussen 2.250 en de 3.600. In 2021 hadden van de 3.142 personen woonachtig op Sint Eustatius er 612 een andere dan de Nederlandse nationaliteit. De bevolking van **Saba** groeide van 1.300 in het jaar 2000 naar 1.981 bij de aanvang van 2020 (1.911 in 2022). Van hen hadden er 735 een andere dan de Nederlandse nationaliteit. Beide eilanden kenden een geboorteoverschot, maar migratie is de hoofdoorzaak van de bevolkingstoename. Migranten waren grotendeels afkomstig uit Sint Maarten, de Verenigde Staten, Canada, de Dominicaanse Republiek, Colombia, China en Nederland.

Migratie in Curaçao, Aruba en Sint Maarten

Op **Curaçao** is ongeveer een kwart van de bevolking ergens anders geboren. Tussen 2014 en 2019 waren de geregistreerde migranten op Curaçao afkomstig uit Nederland (2.095 nieuwkomers in 2019), de Dominicaanse Republiek (365 in 2015), Venezuela (232 in 2019), Colombia (239 in 2015),

⁵¹ CBS Jaarrapport Integratie 2020.

de Verenigde Staten (143 in 2014), China (182 in 2018), Aruba (128 in 2014) en Haïti (125 in 2015).⁵² Uiteraard is het aantal ongedocumenteerde migranten onbekend.

Op **Aruba** is sinds ongeveer het jaar 1993 sprake van een vestigingsoverschot. In 2019 was 34 procent van de bevolking elders geboren, terwijl een onbekend percentage nakomeling is van één of twee migrantenouders. Recente migratie, die op gang kwam door de uitbouw van het toerisme, ving aan nadat het eiland zich herstelde van de sluiting van de olie-industrie in 1985. Op **Sint Maarten** is 70 procent van de bevolking elders geboren.

Kansrijke en kansarme migranten in het Caribisch deel van het Koninkrijk

Reguliere migranten op de eilanden kunnen we opdelen in kansrijke en kansarme migranten. De kansrijke migranten zijn veelal afkomstig uit Nederland, de Verenigde Staten en andere Europese en Noord-Amerikaanse landen. Zij beschikken over een hoge opleiding en goede perspectieven op de arbeidsmarkt. Zij hebben een goede toegang tot het (openbaar of particulier) onderwijs, et cetera. Kansarme migranten zijn merendeels afkomstig uit het Caribisch gebied, Latijns-Amerika en Azië. Zij zijn laag opgeleid, aangewezen op lager betaalde banen, bijvoorbeeld in het toerisme, in de bouw of in de huishoudelijke arbeid. Kansarme migranten zijn daarom oververtegenwoordigd in wijken met goedkope woningen. Dit kan leiden tot gettovorming in wijken met lage woonlasten. Doordat kansarme migranten (aanvankelijk) niet over een Nederlands paspoort beschikken, blijven zij van stemrecht en dus politieke invloed verstoken. Alle legaal op de eilanden woonachtige personen hebben wel toegang tot de gezondheidszorg. Hun kinderen hebben ook toegang tot onderwijs. De internationalisering van de huwelijksmarkt – gemengde huwelijken – en de toegang tot onderwijs en de arbeidsmarkt, dragen bij aan hun integratie in de samenleving.

Het rapport *‘Regionale Migratie en Integratie’* op **Curaçao** vormt een voorbeeldstudie over kansarme migranten in 2014. De auteurs beschreven de regionale migratie en integratie van Latijns-Amerikaanse en Caribische migranten afkomstig uit Colombia, Venezuela, de Dominicaanse Republiek, Jamaica en Haïti. Zij wezen op de obstakels voor het verkrijgen van werkvergunningen, het belang van daadwerkelijke toegang tot het onderwijs en de gezondheidszorg, en de kwetsbaarheid van ongedocumenteerden, omdat juist voor hen de toegang tot onderwijs en gezondheidszorg problematisch is. Ook wezen zij op de kwetsbaarheid van sekswerkers voor geweld en seksuele en financiële uitbuiting. De auteurs stellen vast dat Curaçao geen integratiebeleid heeft en het beleid voor toelating en procedures van toelating en uitzetting van vreemdelingen tekort schiet. Dit heeft ernstige gevolgen voor ongedocumenteerde

⁵² CSB Curaçao *Immigration by country of departure, 2014-2019*; Sociaal Economische Raad Curaçao (2021) *Bijdragen van de. Migrantpopulaties aan de sociaaleconomische ontwikkeling van Curaçao*.

kinderen, de dreiging van mensenhandel, mensensmokkel en criminaliteit. Migranten worden bovendien slachtoffer van discriminatie en xenofobie.

Deze bevindingen stemmen overeen met vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd op **Aruba**.⁵³ Helaas ontbreekt dergelijk onderzoek op Bonaire en Sint Maarten. Geen van de landen en bijzondere gemeenten beschikt over een integraal integratiebeleid. We stellen vast dat legale migratie op alle eilanden om een doelgerichte aanpak vraagt.

Vluchtelingen

Sinds 2016 heeft migratie een nieuwe vorm en omvang aangenomen. Als gevolg van de economische, politieke en constitutionele crisis in Venezuela, is een ongekend omvangrijke stroom van vluchtelingen vanuit dat land op gang gekomen. Dit in het bijzonder naar **Curaçao** en **Aruba** waar het aantal vluchtelingen geschat wordt op 17.000 á 20.000,⁵⁴ maar ook in mindere mate naar Bonaire en Sint Maarten. Gonzales Maldonado (2020) stelde het aantal Venezolanen op Bonaire op 800. Op Bonaire werd van overheidswege gesteld dat er geen vluchtelingen aanwezig waren en ontbrak het aan beleid, opvang en waarborging van de mensenrechten. Ook het aantal vluchtelingen op Sint Maarten bleef onbekend. Wel is bekend dat dat zij na orkaan Irma in 2017 verder trokken op zoek naar werk elders in de regio (Gonzales Maldonado 2018, 2020).

Als gevolg van de diplomatieke crisis tussen het Koninkrijk en Venezuela zijn de grenzen met Venezuela al geruime tijd gesloten. Voor vluchtelingen brengt dit grote gevaren met zich mee. De illegale oversteek naar de eilanden is gevaarlijk en helaas niet zelden met dodelijke afloop. Eenmaal op de eilanden wacht illegaliteit, slechte huisvesting, uitbuiting op de arbeidsmarkt en uitsluiting van belangrijke voorzieningen, waaronder medische voorzieningen en rechtsbijstand. Vrouwen lopen de kans te eindigen als sekswerker, maar gegevens over deze vorm van uitbuiting zijn schaars.⁵⁵

De vluchtelingenproblematiek baart zorgen voor handhaving van de mensenrechten en inclusie van vluchtelingen in de samenleving. Een belangrijk verschil is dat Aruba het VN-Vluchtelingenverdrag heeft ondertekent. De overheid biedt via het Rode Kruis noodopvang en er zijn internationale vluchtelingenorganisaties actief voor de opvang en ondersteuning van ongedocumenteerde migranten. De internationale vluchtelingenorganisatie HIAS zet zich op **Aruba** in voor alleenstaande vrouwen, gezinnen met een vrouw aan het hoofd, overlevenden van gender-gerelateerd geweld en marteling, ouderen, mensen met een beperking en

⁵³ Cede Aruba (2009) *Van Immigratie naar Integratie, Beleidskader voor een multiculturele samenleving*.

⁵⁴ NHCR *Fact sheet Aruba & Curaçao, January 2021*.

⁵⁵ <https://www.r4v.info>; tevens *Caribbean RMRP 2020 End of Year Report Caribbean sub regional platform*.

gezondheidsproblemen en LGBTQI-vluchtelingen. Dit door middel van programma's aangaande economische inclusie, *community-based mental health*, psychosociale ondersteuning en gendergerelateerd geweld. Ook biedt HIAS financiële ondersteuning en organiseert het de coronavaccinatie voor vluchtelingen. Tevens bemiddelt HIAS, veelal samen met de United Nations Refugee Agency (UNHCR), bij asielaanvragen. HIAS stelt dat van de ruim 2.000 asielaanvragen slechts een klein deel wordt gehonoreerd, waardoor het merendeel van de ongedocumenteerden het moet stellen zonder rechtsbescherming, toegang tot de gezondheidszorg of legale arbeid.⁵⁶

Curaçao heeft het VN-Vluchtelingenverdrag niet ondertekend. Op het eiland zijn er ook geen internationale vluchtelingenorganisaties actief. De overheid van Curaçao houdt vast aan een strikt uitzetbeleid, waardoor vluchtelingen op het eiland in de illegaliteit leven. Opgepakte vluchtelingen worden vaak maandenlang in barakken gehuisvest, voordat zij worden uitgezet. Reeds in 2018 trok Amnesty International aan de bel vanwege de mensonterende behandeling van vluchtelingen, met name op Curaçao, en de gedeelde verantwoordelijkheid daarvoor in Koninkrijksverband. In december 2021 weigerde de minister-president van Curaçao een onderhoud met Amnesty International Nederland.

Met name op Curaçao hebben vluchtelingen problemen met huisvesting, sociaal isolement en vervreemding van de familie. Zij leven in de voortdurende vrees voor detentie en deportatie. Ongedocumenteerde kinderen hebben formeel toegang tot het onderwijs, maar het aantal dat daarvan daadwerkelijk gebruik maakt, is onbekend. Er bestaat bovendien een taalverschil tussen de Spaanstalige vluchtelingen en het Nederlands- en Papiamentstalige onderwijssysteem, waardoor er sprake is van aansluitingsproblematiek. Op Curaçao waren in juni 2021 van de 2.500 geïdentificeerde ongedocumenteerde Venezolaanse kinderen met een behoefte aan educatieve ondersteuning er slechts 200 bereikt; op Aruba waren dat er 320 van de 2.150.⁵⁷

Tijdens de coronapandemie bleken vluchtelingen extra kwetsbaar. Onderzoek op **Aruba** en **Curaçao** wees uit dat deze resulteerde in baanverlies en verdere voedselonzeekerheid. Het geregistreerd aantal coronabesmettingen onder vluchtelingen bedroeg op Aruba 6.068 en op Curaçao 4.464. Op dit laatste eiland zette een particuliere kliniek de deuren voor vluchtelingen open voor primaire zorg, kraamzorg, zorg voor anticonceptie, HIV en diabetes. Er werden 2.400 vluchtelingen en andere migranten bereikt. Ook op Aruba was er aandacht voor gezinsplanning en anticonceptie en kwam er een kosteloze coronahotline voor vluchtelingen en migranten tot stand.

⁵⁶ HIAS (2021) *Fact Sheet: Aruba; UNHCR Fact sheet Aruba & Curaçao, January 2021.*

⁵⁷ R4V (2021) *Education Sector Background Notes, Caribbean.* Zie

[https://www.r4v.info/en/document/education-sector-background-notes-caribbean.](https://www.r4v.info/en/document/education-sector-background-notes-caribbean)

We stellen vast dat van de kansarme migrantengroepen Venezolaanse vluchtelingen een extreem kwetsbare groep vormen. Zoals aangegeven is illegale migratie in Sint Maarten en Bonaire ondergerapporteerd.

3.8 Wijkontwikkeling

Er is onderzoek gedaan naar wijkontwikkeling op Curaçao en Aruba. In 2017 lanceerde het Land **Curaçao** een actieprogramma gericht op de verbetering van de leef-, woon- en werksituatie van burgers om de armoede op wijkniveau aan te pakken. Het rapport van de Sociaal Economische Raad (SER) van Curaçao benadrukt het multidimensionale karakter van de armoedeproblematiek, ook na de uitvoering van het zogenaamde Urgentieprogramma.⁵⁸ De SER wees op de noodzaak van het verrichten van een baseline-studie over armoede en het vaststellen van een integrale aanpak van het armoedevraagstuk. Hierbij is aandacht vereist voor goede overheidsfinanciën, economische hervorming, aandacht voor zorg en onderwijs, inclusief ouderondersteuning en het versterken van de rechtsstaat. Van het Urgentieprogramma kon worden geleerd dat het belangrijk is om realistische ambities te hebben waarbij aandacht voor huisvesting niet mag ontbreken, de aanpak niet te ambtelijk moet zijn en dat wijkbewoners moeten participeren in de interventies. Ook maakte het duidelijk dat er op gezinsniveau moet worden gekeken naar armoedefactoren als opvoedingstekorten, adequaat onderwijs en scholing, huisvesting, gezondheid, voldoende inkomen, schuldenproblematiek en justitie.

Het 'Buurtprofiel Mon Repos, een beeld van de zone Mon Repos te Curaçao' illustreerde de aanpak in een niet-stedelijke omgeving.⁵⁹ Het rapport beschrijft sociaaleconomische kenmerken, sociale participatie, leefbaarheid en de sociale voorzieningen in de wijk en signaleert behoeften en wensen ten behoeve van wijkontwikkeling onder de inwoners. De behoeften hebben betrekking op onder meer de slechte staat van de wegen en straatverlichting, sociaal-culturele activiteiten voor jong en oud, criminaliteitsbestrijding en een (niet) schone omgeving. De auteurs wijzen op de behoefte aan meer betrouwbare sociaaleconomische data en bepleiten de versterking van de infrastructuur, professionele ondersteuning van sport- en recreatievoorzieningen en het stimuleren van vrijwillige inzet.

⁵⁸ Gobièrnu di Kòrsou 2017, *Urgentieprogramma Pa mehorá kalidat di bida den Bario*; SER Curaçao (2021) *Advies betreffende de initiatiefontwerplandsverordening regelende een integrale armoede bestrijding voor het land Curaçao*.

⁵⁹ USONA/Ministerie van Sociale Ontwikkeling, Arbeid en Welzijn, Curaçao. (2012) *Buurtprofiel Mon Repos, een beeld van de zone Mon Repos te Curaçao*.

Curaçao werkt ook aan ontwikkelingen in de urbane omgeving.⁶⁰ Het ministerie van Verkeer, Transport en Stedelijke Ontwikkeling pleit voor het creëren van publiek-private partnerschappen voor wijkontwikkeling in het centrum van Willemstad en het herinrichten van de publieke ruimte ten behoeve van de leefbaarheid, het versterken van de sociale cohesie en het empoweren van inwoners. Goede behuizing, openbaar vervoer en een (wandel-) vriendelijke omgeving moeten daar deel van uitmaken.

We eindigen met het wijkontwikkelingsproject Mobis dat tussen 2015 en 2019 plaatsvond op **Aruba**.⁶¹ De doelstelling was ‘het bevorderen van duurzame welzijnsontwikkeling middels het stimuleren en ondersteunen van een integrale buurtaanpak binnen de Arubaanse samenleving.’ Het project richtte zich op het versterken van besturen, de bedrijfsorganisatie, de programmering, de relaties met stakeholders en het maatschappelijk middenveld. Hoewel de resultaten per buurtcentrum varieerden, toonde evaluatieonderzoek aan dat integrale wijkontwikkeling een bruikbare aanpak is voor buurtgericht werk.

We stellen vast dat op Curaçao en Aruba wijkontwikkeling als sleutel wordt gezien voor een integrale aanpak van armoede en daaraan gerelateerde sociale problematiek. Bibliotheken kunnen hierop inspelen.

3.9 Samenvattend: de armoedecirkel

Door een gebrek aan data stellen we vast dat literatuuronderzoek naar de sociale staat van de eilanden een onvolledig en zelfs wisselend beeld geeft van kwetsbare groepen en urgente noden. Wel is duidelijk dat de cirkel van armoede het grootste probleem vormt voor kwetsbare groepen en dat de cirkel uitmondt in een geestelijke gezondheidscrisis op de eilanden.

Het rapport *Social Development: A situational analysis of Aruba Case* (2017) identificeerde als kwetsbare groepen op Aruba: tienermoeders, jeugdige werklozen, eenouderhuishoudens met een vrouw als gezinshoofd, de ‘gender gap’ en personen met een beperking.⁶² Dit onderzoek bevestigt die bevindingen en voegt daar ouderen, personen met een verslavingsproblematiek en kansarme migranten en vluchtelingen aan toe.

⁶⁰ Ministry of Traffic, Transport and Urban Planning (2019) *Transforming Urban Curaçao, community and expert visioning for localizing the new urban agenda*.

⁶¹ G. Wientjes. (2020). *Loskomen van stagnatie, evaluatie project Mobis, ondersteuning buurtgericht werk*.

⁶² Directie Sociale Zaken Aruba (2017) *Social Development: A situational analysis of Aruba Case*.

Stichting ADRA inventariseerde de armoedeproblematiek op Curaçao en Bonaire.⁶³ Door het op elkaar ingrijpen van armoedefactoren van inkomen, waardigheid, gezondheid en harmonie in huis en taalvaardigheid, raken vooral kinderen, drop-outs, jeugdwerklozen, immigranten, arbeidsongeschikten en verslaafden verstrikt in de armoedecirkel. Kwetsbaarheden zijn onderling vervlochten en versterken elkaar. De Universiteit van Curaçao voegde toe:

“Gezins- en opvoedingsproblemen lijken eerder samen te hangen met de sociaaleconomische achtergrond of de opleiding, dan met de huishoudvorm. Onderwijs blijft de doorslaggevende factor voor vooruitgang, zowel in het kader van empowerment als van capacity development. Op de Bovenwinden zijn voorzieningen tot dusverre marginaal ... Op Aruba lijkt door vergaande individualisering van de samenleving het informele vangnet van de moeders kleiner of minder beschikbaar.”⁶⁴

Meerdere rapporten van de Ombudsman, en meest recentelijk het rapport *Caribische kinderen van de Rekening* (2022), bevestigen dat de armoedeproblematiek op Bonaire, Sint Eustatius en Saba vooral alleenstaande ouders en hun kinderen raakt. Bij het afronden van dit onderzoek bevestigde de Nederlandse staatssecretaris deze bevindingen. Wij voegen daaraan toe dat deze ook gelden voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten en dat kwetsbare huishoudens zich concentreren in sociaal kwetsbare wijken.⁶⁵

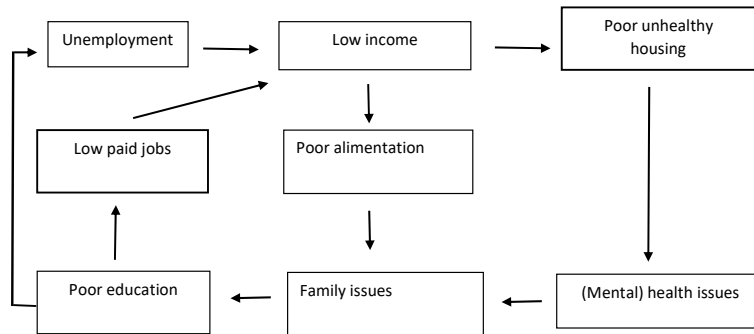
Steeds meer dringt het besef door dat de armoedeproblematiek zichzelf van generatie op generatie reproduceert, dat armoede uitmondt in mentale ongezondheid en dat eilandelijke instellingen in de mentale gezondheid de hulpvraag vanuit de samenleving niet langer aankunnen. In dat opzicht is er ongetwijfeld sprake van een crisissituatie in de mentale gezondheidszorg.

De cirkel van armoede en mentale ongezondheid kan als volgt worden voorgesteld.

⁶³ Stichting ADRA. *Armoedeproblematiek Curaçao en Bonaire Ontwikkelingen na 10-10-10*. (ongepubliceerde PowerPoint-presentatie.)

⁶⁴ UNA (2010) *Vrouwen op de Nederlandse Antillen en Aruba*.

⁶⁵ Ombudsman (2022) *Caribische kinderen van de rekening*; Staatssecretaris A. van Huffelen (30-8-2022) *Reactie op rapport Nationale Ombudsman en Kinderombudsman: Caribische kinderen van de rekening*.

Bron: Projectbureau Caribbean (Curaçao, 2022) Project *Kenniswerkplaats Onbegrepen Gedrag in het Caribisch deel van het Koninkrijk*.

Ontsnappen aan de vicieuze armoedecirkel is moeilijk, zeker wanneer de arbeidsmarkt en maatschappelijke zorg extra onder druk staan gedurende en in de nasleep van de verschillende maatschappelijke crises, zoals de eilanden die de afgelopen vijf jaren hebben doorgemaakt. Positieve bevindingen zijn dat de toegang tot het onderwijs, de gezondheidszorg, sociale voorzieningen en de rechtstaat (ondanks systeembeperkingen en het gegeven dat het Nederlands Caribisch voorzieningenniveau achterblijft bij dat van Europees Nederland) perspectieven biedt aan kwetsbare, kansarme groepen. Coronamaatregelen hebben de kansarme groepen voor erger behoed. Talloze gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties spannen zich in om de noden in de samenleving te verlichten. Tijdens onze gesprekken bleek dat openbare bibliotheken hierop kunnen en willen inspelen.

Hoofdstuk 4 De bibliotheken aan het woord

4.1 Bibliotheken en hun bestuur

De openbare bibliotheken van Aruba, Bonaire en Saba hebben de bestuurlijke status van departement en vallen respectievelijk onder de minister (Aruba) en de gedeputeerde (Bonaire, Saba en Sint Eustatius).⁶⁶ De openbare bibliotheken van Curaçao en de Philipsburg Jubilee Library in Sint Maarten zijn van overheidswege bekostigde *not for profit*-stichtingen. De Jubilee Library ontvangt ongeveer 80 procent van haar inkomsten van de overheid. De bibliotheken van Bonaire, Curaçao, Saba en Sint Eustatius hebben ieder één vestiging. De bibliotheek van Aruba heeft drie vestigingen, waarvan twee in Oranjestad en één in San Nicolas. Ook zijn er op Aruba kleinere bibliothecaire afdelingen in de zogenaamde Multifunctionele Accommodaties (MFA's), waarin verspreid over het eiland overheidsdiensten aan het publiek worden aangeboden. Deze afdelingen kampen met een (kwalitatief en kwantitatief) personeelstekort en een beperkt aanbod van boeken en diensten. De Jubilee Library van Sint Maarten heeft twee vestigingen in Philipsburg, de hoofdvestiging in het centrum van Philipsburg en een kleinere vestiging in Cay Hill. De hoofdvestiging is sinds orkaan Irma onbruikbaar. Men opereert nu vanuit een tijdelijke (te kleine) locatie tegenover het oorspronkelijke gebouw. In de wijk Cay Hill staat een bibliobus naast een school die vooral gebruikt wordt door de leerlingen van de desbetreffende school.

In tegenstelling tot de bibliotheken van de Caribische landen zijn die van Bonaire, Saba en Sint Eustatius onderdeel van het Nederlandse bibliotheeknetwerk en worden er jaarlijks gegevens verzameld over de ontwikkeling van deze bibliotheken. In Nederland is één op de vijf inwoners, dus 20 procent, lid van een bibliotheek; op **Sint Eustatius** is dat percentage hoger: 25 procent en op **Saba** iets lager: 17 procent. Op **Bonaire** is het aantal leden teruggeslagen van 9 naar slechts 6 procent in 2021. Sinds kort levert ook de Nationale Bibliotheek van **Aruba** gegevens aan. Op dit eiland is 13 procent lid van de bibliotheek.⁶⁷

Sinds 2019 kunnen bibliotheken van Bonaire, Sint Eustatius en Saba gebruik maken van de online bibliotheek van de KB. Aruba, Curaçao en Sint Maarten bieden deze service sinds 2020 aan. Zodoende zijn 35.000 e-books en bijna duizend luisterboeken beschikbaar. In 2021 maakten ruim 300 inwoners van de BES-eilanden en Aruba gebruik van de online Bibliotheek en leenden zij gezamenlijk ruim 3.000 e-books en 750 luisterboeken. Het merendeel van de uitleningen betrof fictie voor volwassenen.⁶⁸

⁶⁶ Op Bonaire wordt gekeken naar de mogelijkheden tot verzelfstandiging van de bibliotheek per 2023.

⁶⁷ <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/artikel/openbare-bibliotheken-in-het-caribisch-deel-van-het-koninkrijk-der-nederlanden>.

De bibliotheken zijn samen met een aantal niet openbare, private en universitaire bibliotheken aangesloten bij de *Dutch Caribbean Library Association*. Deze is echter al een aantal jaren niet meer actief.⁶⁹ De *Digital Library of the Caribbean* gesitueerd in Florida, is een belangrijke organisatie die zich bezighoudt met het digitaliseren van Caribische kranten, tijdschriften en ander media waaronder ook materialen van de Nederlandse Caribische bibliotheken.⁷⁰

De Nederlands Caribische bibliotheken zijn het er over eens dat het bibliotheekwezen onvoldoende bestuurlijke prioriteit heeft op de eilanden en dat de deskundigheid over het bibliotheekwezen onder bestuurders gering is. Ambtelijke processen verlopen vaak traag en zijn vaak afhankelijk van de politieke aandacht voor thema's onder de lokale bestuurders. De korte lijnen op de kleine eilanden resulteren er evenwel in dat urgente problemen in sommige gevallen snel aangepakt kunnen worden. Op **Bonaire** bijvoorbeeld zijn tijdens het bestuur van de huidige gedeputeerde, relatief snel een aantal verbeteringen doorgevoerd. De Koningin Wilhelmina bibliotheek in The Bottom, **Saba**, kent een goede samenwerking met de overheid. Zo helpt de overheid met het transport van en naar de bibliotheek en springt zij bij als er problemen zijn met de water- of internetvoorziening.

Minder positief is dat de bibliotheken worden gebruikt voor het aanstellen van 'politieke benoemingen'. Dat wil zeggen dat om electorale motieven en eenzijdig vanuit de politiek, doorgaans lager opgeleid personeel wordt aangenomen buiten de formele procedures en criteria om. Dit komt de kwaliteit van het personeelsbestand en de dienstverlening niet te goede.

4.2 Institutionele capaciteit: personeelsomvang en opleiding

De Nationale Bibliotheek **Aruba** had in 2021 13.578 persoonlijk geregistreerde leden waarvan 8.270 jeugdleden tot 17 jaar. Op **Curaçao** is het ledenaantal relatief gering, namelijk ca. 2.700. Op **Sint Maarten** daalde het aantal leden gedurende de coronapandemie van 570 naar rond de 100. Op **Bonaire** daalde het percentage burgers dat lid was van de bibliotheek van 9 naar 5 procent. Op **Saba** ligt het percentage van bibliotheekleden een stuk hoger, namelijk op 21 procent van de bevolking.

⁶⁹ <https://dutchcaribbeanlibraryassociation.wordpress.com/about/>

⁷⁰ <https://www.dloc.com>

Tabel 9 Aantal leden en personeel (exclusief vrijwilligers) per bibliotheek

	Leden	Personeelsleden
Aruba	13.578	58
Bonaire	Ca. 1000	5
Curaçao	Ca. 2700	23
Sint Maarten	Ca. 570 (2019)	9
Saba	-	3

Bronnen: interviews en <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/artikel/openbare-bibliotheken-in-het-caribisch-deel-van-het-koninkrijk-der-nederlanden>.

De institutionele en personele capaciteit belemmert veel bibliotheken zich te ontwikkelen tot robuuste instellingen van de 21^e eeuw. Er is een tekort aan opgeleid personeel en de instroom van recent opgeleide werknemers is zeer problematisch. Het bibliothecarisberoep is bij velen onbekend. De bibliotheek op **Aruba** heeft 58 werknemers, waarvan elf over een relevante opleiding beschikken. Er is ervaring opgedaan door middel van cursussen, maar dit was geen duurzaam initiatief en de werknemers werden hiervoor niet beloond in hun salariering. De gemiddelde leeftijd van het personeel ligt rond de 50 jaar. Op **Bonaire** is de gemiddelde leeftijd van het personeel maar liefst 60 jaar. Naast de tijdelijke manager zijn er vijf medewerkers die allen direct na de middelbare school in de bibliotheek zijn gaan werken. **Saba** kent dezelfde knelpunten: er werken drie personen, allen met een middelbare schoolopleiding. Wel hebben zij cursussen gevolgd en de directeur heeft binnen een jaar een bibliotheekopleiding afgerond. **Curaçao** heeft een relatief jong personeelsbestand; tussen de 28 en de 45 jaar oud. In totaal zijn er 23 personen werkzaam. Het opleidingsniveau van het personeel is gemiddeld laag. De meeste werknemers hebben geen informatie- of bibliotheekopleiding of gevorderde digitale vaardigheden. **Sint Maarten** beschikt over negen bibliotheekwerknemers, waarvan vier personen in de jaren '90 de basis- en vervolgcursus van de destijds actieve Antillean Public Library Association volgden. De directeur beschikt over een Master's in Education. Vier werknemers zijn ouder dan 60 jaar.

4.3 Bibliotheekactiviteiten in tijden van crisis

Ondanks de personele en financiële beperkingen van de Nederlands Caribische bibliotheken, de gevolgen van orkaan Irma op Sint Maarten (2017) en het moeten afzeggen van veel publieksactiviteiten tijdens de coronapandemie, wordt er hard gewerkt op de eilanden.

De **Nationale Bibliotheek Aruba** organiseert een breed scala aan activiteiten: workshops, exposities, presentaties en boekenmarkten. In de regel worden deze goed bezocht. Daarnaast besteedt deze bibliotheek tijd aan het voorlezen bij verzorgingstehuizen. Helaas is het hoofdgebouw van de bibliotheek niet goed toegankelijk voor rolstoelgebruikers en ouderen. De

onbetrouwbare airconditioning leidt ertoe dat de dienstverlening en evenementen soms niet door kunnen gaan.

Op **Bonaire** is de situatie minder florissant. Ondanks de korte lijnen tussen de bibliotheek en de scholen, organiseert de bibliotheek geen regelmatige activiteiten. Dit is deels te wijten aan de ongunstige ligging in de wijk Antriol, de slechte bereikbaarheid van de bibliotheek en de geringe bekendheid van de bibliotheek in de samenleving. Bezoekers zijn vooral Europese Nederlanders of hoogopgeleide Bonairianen. Tijdens de coronapandemie was de bibliotheek voor een lange tijd op zaterdag gesloten. Momenteel zijn er gesprekken gaande over de herlocatie van de bibliotheek naar een adequaat gebouw in Kralendijk. Dit is een meerjarenproject, maar de optimalisering van de dienstverlening kan niet hierop wachten.

Hoewel de bibliotheek op **Curaçao** met 2.700 leden een relatief klein ledenbestand heeft, maken veel mensen gebruik van de bibliotheekvoorzieningen. De bibliotheek organiseert jaarlijkse evenementen voor leesbevordering, zoals het project *Mini Pasaporte di Buki*, gericht op leerlingen van groep 1 tot en met groep 5. Ook hier heeft de staat van het gebouw en de coronapandemie de publieksactiviteiten bemoeilijkt. Momenteel is de hoofdvestiging van de bibliotheek deels gesloten. Ook op Curaçao wordt gewerkt aan de herbouw van het bibliotheekgebouw en ook hier betreft dat een meerjarenproject.

De bibliotheek op **Sint Maarten** organiseert verschillende evenementen: leesbevordering voor (jonge) kinderen, voorleesevenementen, culturele evenementen, alsook evenementen die samenvallen met jaarlijks terugkerende feestdagen. Daarnaast organiseert Sint Maarten *gaming*-avonden en cursussen digitale vaardigheden voor de jeugd. Tijdens de coronapandemie konden deze niet doorgaan en zag de bibliotheek haar ledenaantal teruggaan naar slechts 100. Orkaan Irma verwoestte in 2017 een deel van de bibliotheek. Nadien is deze verhuisd naar een kleiner tegenoverliggend gebouw, waar minder diensten en activiteiten kunnen worden aangeboden. Desondanks probeert de bibliotheek de dienstverlening weer te intensiveren. De vestiging in de wijk Cay Hill betreft een bibliobus tegenover een school.

De bibliotheek op **Saba** organiseert activiteiten voor scholen en het verzorgingstehuis, zoals de Boekenweek, huiswerkbegeleiding, taal- en wiskundeles en filmavonden. Het gebouw wordt bij gelegenheid verhuurd aan organisaties voor lezingen en workshops.

4.4 Geletterdheid

De bibliotheekdiensten en -activiteiten zijn gericht op de bevordering van geletterdheid, maar een gerichte aanpak wordt bemoeilijkt door het gebrek aan onderzoeksgegevens, de meertaligheid op de eilanden, de toegankelijkheid van kwetsbare doelgroepen en het gebrek aan een regionaal

en/of eilandbeleid inzake geletterdheid. In het algemeen wijzen de resultaten op een beperkte toegang tot betrouwbare en accurate gegevens over geletterdheid op de eilanden, zoals reeds vermeld in de eilandenfiche. Hier volgen meer gedetailleerde gegevens per eilandstaat.

Ofschoon op **Aruba** in 2016 duidelijke beleidsvoornemens aangaande geletterdheid werden opgesteld, is het niveau van geletterdheid op het eiland niet gemeten.⁷¹ Deze wisselt bovendien per gesproken taal. De talen die het meest gebruikt worden, zijn het Papiaments, Spaans, Engels en Nederlands. De Nationale Bibliotheek Aruba is van mening dat kinderen (en hun ouders) meer in staat zijn om te lezen dan dat ze de wens hebben om te lezen. Een ernstige beperking is het algemene gebrek aan meertalig leesmateriaal, waardoor een grote groep in de gemeenschap geïsoleerd is. Dit betreft niet alleen boeken, maar ook de beschikbaarheid van nieuws, bijvoorbeeld via kranten en andere media. Hoewel Aruba een grote Spaanstalige gemeenschap heeft, bestaan er geen lokale Spaanstalige kranten.

Activiteiten op het gebied van geletterdheid zijn onder meer de jaarlijkse Kinderboekenweek / *Festival di buki di mucha*, het symposium over duurzame educatie, boekpresentaties, en verhalen vertellen in bejaardentehuizen. De samenwerking tussen de Arubaanse openbare bibliotheek en de scholen is zeer specifiek voor de jaarlijkse Kinderboekenweek en ook voor de schoolmediatheekdienst, waarbij de openbare bibliotheek scholen helpt bij het opzetten van een eigen bibliotheekvoorziening. De openbare bibliotheek op Aruba is per april 2022 begonnen met het programma BoekStart dat zich richt op vroege geletterdheid voor kinderen van 0 tot 4 jaar.

Groepen die meer aandacht verdienen van de openbare bibliotheek zijn de Spaanstalige gemeenschap, migranten, vluchtelingen, ouderen en mensen die thuis geen vervoer of internet hebben. Hoewel er een grote Spaanstalige boekencollectie is, erkent de Arubaanse openbare bibliotheek dat het de Spaanstaligen onvoldoende bereikt. Voor ouderen is vervoer een punt van zorg. Zij gaan eerder naar de bibliotheek in de MFA's in hun wijk. Echter kampen deze accommodaties met een personeels- en deskundigheidstekort en bieden zij geen rolstoelvriendelijke omgeving.

Op **Bonaire** is naar schatting van de bibliotheek ongeveer 15 procent van de bevolking laaggeletterd. De jaarlijkse Kinderboekenweek is het enige moment waarop de aandacht volledig op leesbevordering is gericht. Veel leerkrachten besteden aandacht aan de Kinderboekenweek, en er wordt publiciteit aan gegeven op verschillende communicatiekanalen. Media-aandacht helpt

⁷¹ Zie voor de beleidsvoornemens geletterdheid op Aruba: Den Hollander, I., M. Matthieu, R. Thijssen en C. Clement (2016). *Meerjarenplan Basiseducatie: Focus op geletterdheid*. Ook hier missen harde cijfers over geletterdheid.

om bewustzijn te creëren, maar al vaak is onder de aandacht van de overheid gebracht dat er op dit vlak nog te weinig inspanningen worden geleverd. Het programma BoekStart is in januari 2022 op Bonaire aangevangen.

Op **Curaçao** is laaggeletterdheid een knelpunt. Een deel van de samenleving heeft bijvoorbeeld problemen met het solliciteren. De bibliotheek helpt mensen veelvuldig met het schrijven van brieven of het invullen van sollicitatieformulieren. De openbare bibliotheek probeert daarom samen te werken met organisaties die zich richten op geletterdheid.

De bibliotheek van Curaçao promoot geletterdheid en leesbevordering voor schoolgaande kinderen. Dit door het 'Boekenpaspoort' (*Pasaporte pa Buki*, voor leerlingen van groep 1 tot en met groep 5), het lezen op school en het verzorgen van workshops en lezingen voor ouders en opvoeders over leesbevordering.⁷² De Kinderboekenweek is een vaste activiteit waarbij auteurs in contact treden met kinderen om zo het lezen te bevorderen. Corona heeft een impuls gegeven aan de digitalisering van het boekenaanbod. Net als op de andere eilanden hebben leden van de Curaçaose bibliotheek toegang tot de online bibliotheek van de KB. Deze biedt overwegend Nederlandstalige boeken aan. Het zou voor het grote publiek aantrekkelijk zijn als de bibliotheek meer Engelse en Spaanse e-books kan aanbieden. Curaçao start binnenkort met het BoekStart-project.

Volgens de geïnterviewde bibliotheken bestaat er een gebrek aan bekendheid met de bibliotheek in alle doelgroepen. Het gaat hierbij niet alleen om kwetsbare groepen. Veel mogelijke leden komen niet meer naar de bibliotheek. Er is een actieve deelname van kinderen, tieners en ouderen en er is een grote groep Spaanstalige migranten. Latijns-Amerikanen lenen Nederlands- of Papiamentstalige boeken voor hun kinderen. *Young professionals* blijven echter te veel weg. Zij hebben het druk met werk, kinderen en familie. Er liggen kansen om door gerichtere producten en diensten aan te bieden, gericht op bepaalde doelgroepen, nieuwe gebruikers aan te trekken.

Er zijn geen betrouwbare gegevens over de huidige mate van geletterdheid op **Sint Maarten**. Dit maakt het een grote uitdaging om een effectief beleid te voeren. Niettemin ontplooit de bibliotheek activiteiten ter bevordering van geletterdheid, zoals de maand van de ontwikkeling van de geletterdheid, presentaties bij de lancering van boeken, verhalen vertellen voor ouderen en verhalen vertellen in de klas. Het is de wens om zoveel mogelijk verschillende activiteiten voor verschillende leeftijdsgroepen aan te bieden. Eén van de uitdagingen voor Sint Maarten is de meertaligheid. Engels is de meest gesproken taal, maar is zeker niet de enige (zie tabel 3). Naast de dagelijkse werkzaamheden, zijn er voorlichtingsactiviteiten over het belang van lezen. Deze zijn uitvoerig beschreven in het jaarrapport 2019 met de veelzeggende titel '*Reading into the Future*'

⁷² <http://www.vjmcollege.com/brieven/2021/Boekenpaspoort%202021.pdf>

van de Philipsburg Jubilee Library.⁷³ Het BoekStart-programma is in 2021 aangevangen en wordt gezien als een enorme kans voor de eilanden en hun bevolking.

Ook de bibliotheek van Sint Maarten stelt vast dat ouderen moeilijk te bereiken zijn vanwege hun beperkte vervoersmogelijkheden en het ontbreken van een rolstoelvriendelijke omgeving. Daarbij zijn tieners moeilijk te bereiken, omdat zij meer technologiegericht zijn en de bibliotheek momenteel geen media-lab- /computerruimte kan bieden aan scholieren. Ook is er geen ruimte voor recreatieve activiteiten. Om meer burgers te bereiken, heeft Sint Maarten een groter gebouw nodig met voldoende technologie-gedreven ruimtes, diensten en producten.

Over de daadwerkelijke staat van geletterdheid op Saba zijn onvoldoende statistische gegevens beschikbaar. De gemiddelde alfabetiseringsgraad wordt als laag ingeschat. Er worden naar eigen zeggen onvoldoende activiteiten aangeboden om het lezen in de gemeenschap te bevorderen. In september 2021 is het BoekStart-programma gestart.

4.5 Participatie in de informatiesamenleving

Digitaal burgerschap is een vereiste van de 21^e eeuw waarin e-governance, digitale geletterdheid en mediawijsheid steeds belangrijker worden. Burgers moeten toegang hebben tot de informatiemaatschappij. Dit is wellicht niet het geval bij kwetsbare bevolkingsgroepen. In het algemeen wijzen de resultaten op een beperkte toegang tot betrouwbare en accurate gegevens over digitale deelname aan de informatiemaatschappij op de eilanden. Hieronder volgen meer gedetailleerde gegevens per eilandstaat.

Op **Aruba** is de overheid bezig met de introductie e-governance en dus het verlenen van meer digitale diensten en producten aan burgers. De realiteit is echter dat niet iedereen daarvoor klaar is. Veel burgers zijn onwennig in het gebruik van online-diensten aangeboden door de overheid en banken en/of hebben geen elektronische apparaten. Vooral ouderen zijn digitaal onvoldoende bekwaam. De bibliotheek heeft workshops aangeboden om digitale geletterdheid te bevorderen. De Nationale Bibliotheek Aruba biedt *Makerspaces* in de hoofdvestiging met digitale faciliteiten zoals 3D-printers en computers. Dankzij het *Mobile Tech Lab* bereiken deze faciliteiten ook de scholen. Ook heeft de bibliotheek een breed scala aan digitale collecties, boeken en informatie die nu voor de Arubaanse gemeenschap en de internationale gemeenschap toegankelijk zijn via de website.⁷⁴

Ook op **Bonaire** is digitalisering een speerpunt van het overheidsbeleid. Binnenkort zullen tal van openbare diensten digitaal worden aangeboden. Helaas is niet de gehele bevolking hierop

⁷³ Philipsburg Jubilee Library, 2019, *Annual Report, Reading into the Future*.

⁷⁴ <http://bibliotecanacional.aw/digital>

voorbereid. Vooral de lokale bevolking en Spaanstalige migranten lopen achterop. De bibliotheek benadrukt daarom de kans op scheefgroei binnen de samenleving. De exacte rol die de bibliotheek kan spelen, is nog niet duidelijk.

Op **Curaçao** wordt de digitale geletterdheid als laag beschouwd. De bibliotheek wil investeren in het bevorderen van de digitale geletterdheid, bijvoorbeeld door het programma *Medialab* dat werd uitgevoerd tussen 2012 en 2016.⁷⁵ Medialab is gericht op kinderen en op de bij- en nascholing van leerkrachten. Dit programma werd als vruchtbaar ervaren. Tussen 2012 en 2016 waren er soms twee bezoekende groepen per ochtend. Er wordt momenteel gezocht naar fondsen om dit programma te herintroduceren.

Ook de bibliotheek in **Sint Maarten** is bezorgd over de mate waarin de gemeenschap voorbereid is op de overgang naar een meer digitale omgeving, waarbij het hebben van een smartphone of computer een vereiste is. De bibliotheek probeert de gemeenschap hierop voor te bereiden door workshops aan te bieden. Een voorbeeld hiervan is het *Senior Cyber Training Program* voor ouderen over digitale vaardigheden, waarin het gebruik van e-mail, Google en online-bankieren aan bod komen.

Op **Saba** worden momenteel weinig activiteiten georganiseerd om burgers te ondersteunen bij het verkrijgen van toegang tot de informatiemaatschappij. Volgens de bibliotheek hebben de meeste burgers – met uitzondering van veel ouderen – weliswaar toegang tot het internet, maar de mate van digitale bekwaamheid is feitelijk onbekend en ‘moet niet worden overschat’.

4.6 Leven Lang Leren

LLL is de sleutel tot participatie in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Bibliotheken in Caribisch Nederland ervaren een gebrek aan beleid en programma's om LLL te bevorderen. Hieronder volgen de activiteiten en perspectieven van de openbare bibliotheken per eiland.

Op **Aruba** richt de openbare bibliotheek zich specifiek op LLL in termen van het opvoeden van de gemeenschap op het gebied van digitale geletterdheid, maar er wordt niet veel gedaan aan de bredere aspecten van LLL. Er ontbreekt een breed gedragen nationale visie over wat LLL is, hoe LLL kan worden bevorderd, in hoeverre de bibliotheek daarin een rol speelt en hoe het daarop toegerust dient te zijn. De Nationale Bibliotheek Aruba geeft aan dat zij deze ontwikkelingspeiler nadrukkelijk ondersteunen en diensten leveren om aan de behoeften in de samenleving tegemoet te komen.

⁷⁵ <https://www.medialabcuracao.com/>.

In het geval van **Bonaire** zijn er veel mogelijkheden voor LLL, maar er moeten fondsen en kennis beschikbaar worden gesteld om de eilandelijke bibliotheek in dit beleidsterrein naar de 21^e eeuw te brengen. Belangrijk is de kennisdiffusie tussen de eilanden en Nederland, de beschikbaarheid van middelen en het onderling uitwisselen van *good practices*.

In het geval van **Curaçao** geeft de respondent aan dat LLL een speerpunt is, maar dat er op dit moment weinig aan gedaan kan worden.

Ook de bibliotheek van **Sint Maarten** benadrukt dat LLL belangrijk is, maar dat de burgers wel over de benodigde financiën en digitale middelen moeten kunnen beschikken. Dat is niet het geval. Bovendien hebben de meeste mensen op Sint Maarten meerdere banen, waardoor velen niet in staat zijn om zich te blijven ontwikkelen. Investeren in LLL is hard nodig, zo stelt de bibliotheek, maar daaraan zijn voorwaarden verbonden, zowel voor burgers als voor bibliotheken die de diensten willen verlenen.

Op **Saba** biedt de Saba Reach Foundation LLL-activiteiten aan. De bibliotheek begeeft zich daarom slechts beperkt op dit terrein.

4.7 Focusgroepsessie

Op 27 januari 2022 vond een focusgroepsessie plaats met tien vertegenwoordigers van vijf deelnemende openbare bibliotheken. Op basis van de bevindingen van de voorgaande interviews met de vijf eilandelijke bibliotheken, werden er vier proposities voorgelegd en besproken die hieronder worden uitgewerkt.

4.7.1 Proposities

Propositie 1: Het bibliotheeklandschap

Ondanks de orkaan- en coronacrisis zijn de bibliotheken in het Caribisch gebied doorgedaan met het aanbieden van diensten en activiteiten. Sterke punten zijn de samenwerking met scholen en het bereiken van schoolkinderen en volwassenen; zwakke punten zijn de samenwerking met gemeenschapscentra en het bereiken van jongvolwassenen, bejaarden, mensen met een beperking en migranten, waaronder vluchtelingen. Bibliotheken worden geconfronteerd met uitdagingen als een vergrijzende bevolking, een ontoereikend opleidingsniveau van het bibliotheekpersoneel en ontoereikende materiële en financiële faciliteiten voor gebouwen en automatisering. De samenwerking binnen de overheid is niet altijd effectief.

Propositie 2: Geletterdheid

De bibliotheekdiensten en -activiteiten zijn gericht op de bevordering van geletterdheid, maar een gerichte aanpak wordt bemoeilijkt door het gebrek aan onderzoeksgegevens, de meertaligheid op de eilanden, de bereikbaarheid van kwetsbare groepen en het ontbreken van een regionaal en/of eilandelijk alfabetiseringsbeleid.

Propositie 3: Participatie in de informatiemaatschappij

Digitaal burgerschap is een vereiste van de 21^e eeuw waarin e-governance en onlinegeletterdheid steeds belangrijker worden. Om hierin mee te kunnen gaan, moeten alle groepen in de samenleving toegang hebben tot de informatiemaatschappij. Dit is niet het geval bij kwetsbare bevolkingsgroepen.

Propositie 4: Leven Lang Leren

LLL is een sleutel tot participatie in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Bibliotheken in Caribisch Nederland ervaren een gebrek aan beleid en programma's om LLL te bevorderen.

4.7.2 Bespreking

De vier stellingen werden bevestigd door de deelnemers. De focusgroepsessie richtte zich vervolgens op drie aspecten. Allereerst op de zorgen omtrent de professionalisering van het bibliotheekpersoneel en de vergrijzing van het bibliotheek kader.

De volgende observaties werden gemaakt:

- **Capaciteitsbevordering**
Om innovatieve projecten te kunnen implementeren, is het beschikken over bekwaam personeel een vereiste.
 - a. De bibliotheken worden geconfronteerd met een vergrijzend kader met een afgeronde hogere bibliotheek- of informatieopleiding. Er is nauwelijks nieuwe aanwas van jonge professionals. Kaderpersoneel is veel tijd kwijt aan managementtaken.
 - b. De scholingsgraad van het overige personeel is vaak onvoldoende om innovatieve projecten te kunnen uitvoeren.

- **Leven Lang Leren voor bibliotheekpersoneel**
Er is een sterke behoefte aan een structureel en gedifferentieerd aanbod aan trainingsmogelijkheden voor bibliotheekpersoneel in bibliothecaire en digitale (informatie) vaardigheden. Voor een deel van het personeel moet dit geschieden in de taal van de deelnemers, Papiaments of Engels. Om personeel te motiveren voor deskundigheidsbevordering, is het belangrijk dat dit zich vertaalt in salarisverhoging.

- **Vergrijzing en verjonging**
Overheden en scholen kunnen jongeren stimuleren om te kiezen voor een bibliotheek- of informatieloopbaan, bijvoorbeeld door het verstrekken van studiebeurzen.
- **Personeelsbeleid**
Bibliotheken hebben – zeker als zij overheidsdiensten zijn – weinig greep op het eigen personeelsbeleid.
- **Faciliteiten**
Het onderhoud van de gebouwen laat vaak te wensen over. Airconditionings en de digitalisering van het bibliotheekwezen loopt achter.

Een tweede thema betrof het bereiken van de **doelgroepen** door de bibliotheken. De volgende observaties werden geplaatst.

- **Ouders** zijn de eerste doelgroep die bibliotheken moeten prioriteren. Gezinshoofden brengen hun kinderen, andere familieleden en hun ouder wordende ouders naar de bibliotheek.
- **Jong volwassenen** komen naar bibliotheken als het een aantrekkelijke omgeving biedt en activiteiten voor en met hen worden georganiseerd. Denk bijvoorbeeld aan cursussen als video-editing. Jongeren met een afgeronde hogere middelbare schoolopleiding gaan vaak in het buitenland studeren. Dit is de *brain drain*. Jongeren met een beroepsopleiding gaan de arbeidsmarkt op. Beide groepen zijn moeilijk te bereiken door de bibliotheken.
- Publieke bibliotheken zijn in wisselende mate in staat om **scholen** te ondersteunen in hun bibliothecaire behoeften. Op Aruba gaat dit beter dan op andere eilanden, maar ook daar beschikte de bibliotheek voor een lange tijd niet over een jeugdbibliothecaris en functioneerde de schoolmediatheek niet optimaal. Vanwege hun transportafhankelijkheid profiteren leerlingen van scholen die verder van bibliotheken zijn gelegen, minder van de bibliotheekvoorzieningen. De bibliotheek moet daarom naar de school komen en schoolbibliotheken helpen bij het opbouwen en ondersteunen van hun bibliotheken, auteursbezoek faciliteren, Boekenweken onder de aandacht brengen, et cetera. Via scholen kan de ontwikkelingslijn van het BoekStart-programma worden vervolgd door het uitzetten van de programma's Bibliotheek op School (4-12 jarigen, 12-18-jarigen, 16-20 jarigen).

- Intensivering van contacten in de **voorschoolse opvang** kan resulteren in de bevordering van geletterdheid op jonge leeftijd, bijvoorbeeld door het opzetten van voorlees- en vertelprogramma's. De voorschoolse opvang biedt ook de mogelijkheid om het project BoekStart onder de aandacht te brengen.
- Bibliotheken willen ook samenwerken met **non-profit organisaties** en **serviceclubs** die zich inzetten voor kwetsbare groepen. De eilanden hebben talloze ngo's die op vrijwel alle maatschappelijke terreinen werkzaam zijn (Alofs & Franken 2021). Deze contacten maken het mogelijk om kwetsbare groepen doelgericht te benaderen met op hen afgestemde activiteitenprogramma's. Samenwerking met ngo's biedt bovendien kansen voor het verkrijgen van aanvullende fondsen.⁷⁶ We komen hier op terug in paragraaf 4.8.
- **Buurtcentra** zijn potentiële samenwerkingspartners. We hebben in paragraaf 3.9.2 gezien dat buurtcentra op Curaçao en Aruba worden ingezet als strategisch partners op het gebied van armoedeverlichting. Bibliotheken kunnen hierop aansluiten.

Het vierde gesprekstema betrof de **samenwerking tussen de bibliotheken op de eilanden onderling en met Nederland**. De volgende observaties kwamen naar voren.

- Onderlinge kennisuitwisseling is waardevol. Het is zinvol en inspirerend wanneer bibliotheken regelmatig elkaars activiteiten bijwonen.
- *Twinning* en personeelsuitwisseling van werknemers tussen bibliotheken in Nederland en de eilanden is een manier om zittend personeel verder te bekwamen. Hiermee is reeds in de jaren '90 ervaring opgedaan. De twinning-organisaties en de individuele deelnemers moeten mogelijk wel financieel gecompenseerd worden.
- De recent geïntensiveerde samenwerking tussen de eilandelijke bibliotheken en de KB wordt als positief geëvalueerd. De toegang tot de online bibliotheek van de KB heeft een positieve uitwerking. Ook dit nodigt uit tot verdere samenwerking.

Samenvattend

De openbare bibliotheken stellen vast dat niet alle burgers kunnen meedoen aan de ontwikkelingen die de 21^e-eeuwse samenleving biedt. Het gevolg hiervan is dat er risico bestaat op sociale uitsluiting en een groeiende maatschappelijke tweedeling. De drie thema's waarop dit onderzoek zich richt, namelijk (digitale) geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en

⁷⁶ Publieke instellingen kunnen immers vanwege hun rechtspersoon doorgaans geen beroep doen op fondsen buiten de overheid. Ngo's kunnen dat wel.

LLL, komen als gevolg van een gebrek aan middelen onvoldoende tot hun recht in het beleid en in de praktijk van de bibliotheken in het Caribisch deel van het Koninkrijk. We constateren dat de bibliotheken creatief omgaan met de mogelijkheden die er zijn, binnen de moeilijke omstandigheden. Bibliotheken lijken meer effectief te investeren in het bevorderen van geletterdheid en leesbevordering dan in de deelname aan de informatiesamenleving en LLL. Om deze drie uitdagingen aan te pakken, is structurele versterking en samenwerking van het bibliotheekwezen in het Caribisch deel van het koninkrijk nodig. Deze samenwerking moet zowel gericht zijn op samenwerking binnen de Nederlands-Caribische regio alsook binnen het Koninkrijk.

4.8 Maatschappelijke partners

In het belang van het onderzoek deden we desktopresearch naar de ngo's die zich op de zes eilanden bezighouden met onderwerpen als lezen, leesbevordering en permanente educatie. In paragraaf 2.2.5 werden de van overheidswege gesubsidieerde en een aantal niet-gouvernementele instellingen voor volwasseneneducatie opgesomd. Zij zijn potentieel belangrijke partners voor het bevorderen van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL.

Het ngo-landschap op de eilanden fluctueert en doelstellingen van maatschappelijke organisaties raken vaak de terreinen van dit onderzoek, geletterdheid, deelname in de informatiesamenleving en/of levenlang leren. Ten dele betreffen deze ngo's door de overheid gesubsidieerde instellingen die belast zijn met de uitvoering van een afgebakend deel van het maatschappelijk beleid, opgesteld door dezelfde overheid. Deze stichtingen zijn in het bezit van een eigen bestuur, beleid, voorzieningen, opgeleid personeel en vrijwilligers.

Andere stichtingen zijn *grassroots*-organisaties. Zij drijven geheel op vrijwillige inzet van bestuurders en vrijwilligers; niet zelden zijn dat dezelfde personen. Deze stichtingen zijn afhankelijk van projectsubsidies en eigen fondsenwerving, waardoor hun continue dienstverlening niet gegarandeerd kan worden. Ook sociaal geëngageerde serviceclubs, zoals Rotary, Lions en Kiwanis dragen hun steentje bij aan maatschappelijk ontwikkeling, waaronder op de terreinen van dit onderzoek. Het volgende overzicht bevat een beknopt en onvolledig overzicht van mogelijke partners uit het maatschappelijk middenveld. Meer informatie is te vinden op de Facebookpagina's en websites van deze organisaties.

Aruba

Fundacion Bon Nochi, Drumí Dushi heeft als algemene doel is om de vreugde van het lezen te delen met alle kinderen op Aruba en het bevorderen van lezen in de Arubaanse gemeenschap, voornamelijk onder kinderen.

Curaçao

Fundashon pa Stimula Lesamentu zet zich in ter verbetering van het lezen van kinderen van ouders met financiële problemen en bevordert en stimuleert het lezen van kinderen in het basisonderwijs.

Sint Maarten

De **Sint Maarten Reads Committee** zet zich samen met de openbare bibliotheek en Unesco in voor leesbevordering.

Reading Rainbow Play School biedt 'Child and Skill Development. Early Stimulation and Growth. For Children from Ages 0 - 12 Years old', en is partner van de Jubilee Library in het Senior Cyber Training program.

Excellence Learning Academy Foundation is een organisatie die educatieve en kwaliteitsprogramma's aanbiedt. Denk hierbij aan naschoolse programma's, speciaal onderwijs, dagopvang en peuteropvang, dat volgens de organisatie veilig, leuk, leerzaam en betaalbaar is. Ze bieden programma's en leeftijdsgeschikte activiteiten aan onder toezicht van betrouwbare, zorgzame en gekwalificeerde leraren die voldoen aan de behoeften van elk kind. Het programma zal de academische en persoonlijke/sociale ontwikkeling van alle studenten door individuele, kleine groepen, grote groepen, en school-brede programma's aanpakken. Door middel van deze uitgebreide diensten, wil de stichting alle kinderen helpen bij het bereiken van hun hoogste potentieel, zodat ze zich zeker voelen in hun vermogen om te slagen op alle gebieden in het leven.

Foresee Foundation zet zich in voor het aanmoedigen, ontwikkelen en onderhouden van educatieve programma's op Sint Maarten en de naburige eilanden.

Bonaire

Stichting Lezen en Schrijven Bonaire. Op Bonaire is op initiatief van de serviceclub Rotary de Stichting Lezen en Schrijven opgericht. Zij hebben in 2015 uitgebreid onderzoek gedaan naar de geletterdheid op Bonaire. Deze stichting streeft ernaar om analfabetisme van het eiland te verbannen door een structurele aanpak gericht op kinderen aan te bieden. De stichting organiseert *summer schools* voor kinderen en jongeren en taallessen voor volwassenen. Ook is het project Mediabus opgezet. Deze Mediabus organiseert activiteiten die gericht zijn op het bestrijden van de laaggeletterdheid.⁷⁷

⁷⁷ <http://www.lezenenschrijvenbonaire.org/project-de-media-bus>.

Bonaire Youth Outreach Foundation is een organisatie die jongeren probeert te smeden tot ‘de leiders van morgen’. De stichting stimuleert geestelijke groei, sociale ontwikkeling, het vergroten van de kennis van de jeugd en een gezonde lichamelijke groei.

Stichting Educatieve Ondersteuning Bonaire wil educatieve ondersteuning bieden aan kinderen en jongeren, zodat zij hun huidige en toekomstige schoolcarrière succesvol kunnen doorlopen. De stichting tracht haar doelen te bereiken door activiteiten te ontplooiën op zes werkgebieden: thuis mentoring, het bieden van educatieve voorzieningen voor jongeren in situaties van mogelijke educatieve deprivatie, studiemotivatie en -planning en training in het algemeen. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan de voorbereiding op examens; huiswerkbegeleiding, emotionele en ethisch-morele ontwikkeling en karaktervorming.

Centrum Jeugd en Gezin is een inloopcentrum waar ouders, jongeren en professionals terecht kunnen voor advies en hulp bij gezond opgroeien en opvoeden van jeugd van 0 tot 19 jaar. Het bestaat uit vier nauw met elkaar verbonden uitvoeringseenheden: Jeugdgezondheidszorg (JGZ), Preventie & Opvoedingsondersteuning, Eerstelijns Jeugd en Gezinszorg en Veldcoördinatie Kinderopvang. Centrum Jeugd en Gezin is ook actief op **Saba** en **Sint Eustatius**.

Saba

Centrum Jeugd en Gezin Saba, zie onder Bonaire.

Stichting Sociale Werkplaats biedt permanente vorming voor volwassenen die hun kennis en vaardigheden willen ontwikkelen. Dit met een middelbaar schoolprogramma, cursussen in talen, computervaardigheden en een kappersopleiding. Ook beheert de stichting een werkplaats voor mensen met een verstandelijke handicap middels een landbouwprogramma en een tuinproject met een ‘organoponics-boerderij’.

De **Saba Reach Foundation** richt zich op capaciteitsopbouw door middel van onderwijs, cursussen en workshops. Saba Reach biedt lessen aan die gelijkwaardig zijn aan het eerste jaar van het voortgezet onderwijs.⁷⁸

Expertisecentrum Onderwijszorg (EC2) biedt ondersteuning aan mensen in het onderwijs op Saba. EC2 staat voor positief onderwijs, gebaseerd op positieve pedagogiek en positieve psychologie. De medewerkers van EC2 hebben een opleiding gevolgd in positief opvoeden, positieve pedagogiek en positieve psychologie.⁷⁹

⁷⁸ Inspectie van het Onderwijs en het Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2022) *Rapport van bevindingen, Kwaliteitsonderzoek bij SKJ Saba Reach Foundation*.

⁷⁹ <https://www.tfkinderrechten.info/taskforce-gazette>.

Hoofdstuk 5: Opbrengsten en aanbevelingen

In dit afsluitende hoofdstuk vatten we onze bevindingen samen en richten we ons op de toekomst. In hoofdstuk 1 hebben we een viertal deelresultaten toegezegd. In hoofdstuk 2 bekeken we hoe het op de zes eilanden staat met geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL. Dit is deelresultaat 1. We zagen dat betrouwbare data ontbraken om deze vraag bevredigend te kunnen beantwoorden. Wel weten we dat het opleidingsniveau in de Nederlandse Cariben achterloopt bij dat van Europees Nederland. Dit is mede het gevolg van het haperende rendement van het onderwijs en de grote vraag naar lager gekwalificeerd personeel op de arbeidsmarkten van de eilanden. Bovendien is de economische en sociale ongelijkheid zeer aanzienlijk en bestaan er omvangrijke kwetsbare bevolkingsgroepen.

Hoofdstuk 3 richtte zich daarom op deelresultaat 2: een overzicht van de meest urgente maatschappelijke noden en de meest kwetsbare groepen op de eilanden. We identificeerden als kwetsbare groepen eenouderhuishoudens met een laagopgeleide vrouw als gezinshoofd, jeugdige drop-outs en werklozen ('NEETs'), personen met een beperking, verslaafden, ouderen en kansarme migranten waaronder ongedocumenteerde vreemdelingen afkomstig uit Venezuela. Door het op elkaar ingrijpen van armoedefactoren van inkomen, waardigheid, gezondheid, de harmonie in huis en taalvaardigheid, raken kwetsbare alleenstaanden en eenoudergezinnen, veelal wonend in sociaal zwakke wijken, verstrikt in de cirkel van armoede. Daarbij is gezien dat ook de mentale gezondheid zwaar onder druk staat, vooral in tijden van acute crises, zoals de pandemie, de orkaanramp van 2017 en de vluchtelingencrisis die in dit document zijn besproken. Armoede- en achterstandsproblematiek zijn buitengewoon hardnekkig en Caribisch-Nederlandse noch Europees-Nederlandse overheden blijken in staat deze effectief aan te pakken. De Motie Diertens en de Wsob willen echter nadrukkelijk een bijdrage leveren *aan de persoonlijke ontwikkeling en verbetering van de maatschappelijke kansen van het algemene publiek*.

In hoofdstuk 4 lieten we de bibliotheken aan het woord om een eerste antwoord te vinden op deelresultaat 3: een inventarisatie van aanwezige en gewenste voorzieningen, behoeften bereidheden en samenwerkingsmogelijkheden om geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL te ondersteunen. De mate van geletterdheid, deelname in de informatiesamenleving en LLL in de Nederlandse Cariben loopt achter bij dat van Europees Nederland (hoofdstuk 2). Er is sprake van een dubbele achterstand; enerzijds wegens de omvang en hardnekkigheid van de problematiek van achterstelling van kwetsbare groepen binnen de verschillende eilandsamenlevingen (hoofdstuk 3) en anderzijds op het terrein van institutionele toerusting en draagkracht van de openbare bibliotheken. De bibliotheken gaven aan over onvoldoende middelen te beschikken om hun bibliothecaire kerntaken optimaal te kunnen uitvoeren (paragraaf 4.1, 4.2, 4.3). Bibliotheken zijn evenmin afdoende toegerust om de

(dreigende) tweedeling in de samenleving op het gebied van geletterdheid, deelname in de informatiesamenleving en LLL te overbruggen. Wel bestaat de behoefte en bereidheid om door samenwerking te streven naar versterking van het Nederlands Caribische bibliotheekwezen en het ter hand nemen van de in de Wsob vastgelegde maatschappelijk doelstellingen. Dit geldt nadrukkelijk ook voor de bibliotheken van de CAST-landen waar deze wet niet van kracht is (4.4, 4.5, 4.6). De openbare bibliotheken spreken de ambitie uit om hun maatschappelijke bijdrage en impact op de gebieden van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL te versterken.

5.1 Het Nederlands Caribisch bibliotheekwezen, een stand van zaken

Het vierde beoogde deelresultaat van dit onderzoek betrof *een rapportage aangaande de aanvullende benodigde netwerk- en bibliotheekvoorzieningen inclusief de noodzaak aan capaciteitsopbouw teneinde deze strategieën op gecontextualiseerde en duurzame wijze te kunnen implementeren.*

We hebben tijdens de interviews en de gezamenlijke focusgroepsessie vastgesteld dat bibliotheken in het Caribisch deel van het Koninkrijk voor serieuze uitdagingen staan. Deze belemmeren het uitvoeren van de bibliothecaire kerntaken, innovatie en het bereiken van de doelgroepen in de samenleving ten behoeve van de versterking van de geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL. We vatten deze uitdagingen als volgt samen.

- Gebouwen en hun locatie
 1. De staat van de bibliotheekgebouwen belemmert de basale dienstverlening en innovatie op meerdere eilanden. In het bijzonder vermelden we de Philipsburg Jubilee Library en de openbare bibliotheek op Curaçao. De bibliotheek van Saba kampt met ruimtegebrek.
 2. De klimaatbeheersing van de bibliotheken laat veelvuldig te wensen over.
 3. De locatie van de bibliotheek is met name op Bonaire een belemmerende factor. Op Curaçao en Sint Maarten zijn onvoldoende dependances beschikbaar.
 4. Niet alle bibliotheken zijn gemakkelijk toegankelijk voor mensen met een beperking en vervoersafhankelijke bezoekers, zoals ouderen en scholieren.

- Digitale transformatie
 1. De digitalisering van de collecties van de Nederlands Caribische bibliotheken loopt achter bij de eisen van de 21^e eeuw.
 2. De digitale infrastructuur van de bibliotheken loopt achter bij die van Europees Nederland.

3. Het opleidingsniveau en de digitale vaardigheden van een aanzienlijk deel van het uitvoerend personeel schiet tekort voor optimale innovatie in de digitale dienstverlening.
 4. Alhoewel betrouwbare data ontbreken, geldt een digitale achterstand voor een aanzienlijk deel van de Nederlands Caribische bibliotheekgebruikers.
- Bibliotheek en hun gebruikers
 1. Een aantal bibliotheken kampt met teruglopende ledenaantallen.
 2. Niet alle bibliotheken zijn voor het publiek geopend in de avonden en op zaterdag.
 3. Het publiek ziet bibliotheken te veel als louter uitleeninstellingen.
 4. Bibliotheken stellen vast dat juist de kwetsbare groepen, zoals beschreven in hoofdstuk 2, vaak moeilijk te bereiken zijn.
 5. De collecties van de bibliotheken komen onvoldoende tegemoet aan de diversiteit van talen van de potentiële bibliotheekgebruikers op de eilanden. Daartegenover staat dat de bibliotheken de (Nederlandstalige) online bibliotheekcollectie van de KB kunnen aanbieden aan hun leden.
 - Bibliotheken en hun personeel
 1. Bibliotheken kampen met problemen van vergrijzing, een tekort aan gekwalificeerd kaderpersoneel en een gebrek aan vrijwilligers.
 2. Het uitvoerend personeel is gemiddeld onvoldoende opgeleid en digitaal vaardig (zie hierboven).
 3. Er zijn onvoldoende mogelijkheden en *incentives* tot continue scholing binnen het bibliotheekwezen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.
 4. Onder jongeren bestaat geen positief beeld van het beroep bibliothecaris en er ontbreken incentives om studies in deze richting te volgen.
 - Bestuurlijke verantwoordelijkheden en financiën
 1. Het Nederlands Caribische bibliotheekwezen heeft onvoldoende politieke en bestuurlijke prioriteit en onvoldoende financiering voor permanente innovatie.
 2. Bibliotheekbeleid en de drie maatschappelijke thema's van de Wsob ressorteren onder verschillende ministeries of gedeputeerden en overheidsafdelingen. Dit vraagt om interministeriële en interdepartementale samenwerking. Op Bonaire, Saba en Sint Eustatius is bovendien afstemming tussen de eilandorganen en de Rijksdienst Caribisch Nederland vereist.
 3. De tekortschietende infrastructuur, financiering en het gevoerde personeelsbeleid, belemmeren het leveren van optimale bijdragen op deze beleidsterreinen.
 4. Het gebrek aan data bemoeilijkt het voeren van *evidence based* bibliotheekbeleid.

5.2 Naar een Nederlands Caribische bibliotheeknetwerk

De Nederlands Caribische openbare bibliotheken zijn van mening dat samenwerking de sleutel is tot succes en de realisering van robuuste en maatschappelijk betrokken bibliotheken voor de 21^e eeuw. We onderscheiden vier niveaus van samenwerking.

1. De openbare bibliotheken in het Caribisch deel van het Koninkrijk wijzen ouders aan als hun belangrijkste **lokale maatschappelijke partners**. Daarnaast identificeerden zij de voorschoolse opvang, scholen, volwasseneneducatie, ngo's, serviceclubs en buurtcentra als potentiële stakeholders (paragraaf 4.7). In dit onderzoek inventariseerden we organisaties in het veld van volwasseneneducatie (paragraaf 2.2.5) en identificeerden we een aantal maatschappelijke organisaties die zich reeds inzetten voor leesbevordering en geletterdheid op de eilanden (paragraaf 4.8).
2. De openbare bibliotheken hebben in het verleden met elkaar en met private en universitaire bibliotheken samen gewerkt in de **Dutch Caribbean Library Association** (DCLA). De activiteiten zijn echter stilgevallen. Het zou verstandig zijn als de bibliotheken samen evalueren wat de potentiële en gerealiseerde meerwaarde van DCLA is en waarom de activiteiten zijn stilgevallen. De bibliotheken kunnen besluiten of DCLA opnieuw wordt geactiveerd. Een mogelijke meerwaarde kan bijvoorbeeld voortvloeien uit de uitwisseling van kennis en middelen tussen de grotere bibliotheken van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en de kleinere bibliotheken van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. *Best practices*, zoals het digitaliseringsproject van de Biblioteca Nacional Aruba, kunnen worden gedeeld met de andere eilanden.
3. De bibliotheken zijn actief in het netwerk **Association of Caribbean University, Research and Institutional Libraries** (ACURIL). Op de doorgaans goed bezochte conferenties worden actuele thema's uit het Caribisch bibliotheekwezen besproken. Het zou goed zijn om binnen ACURIL-verband de maatschappelijke opdrachten van bibliotheken op het gebied van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL te agenderen en te inventariseren welke initiatieven in de Caribische regio tot stand zijn gekomen, wat daarvan de opbrengsten zijn en welke regionale samenwerkingsafspraken denkbaar zijn.
4. De betrokken openbare bibliotheken spraken hun tevredenheid uit over het gezamenlijke overleg en de tot stand gebrachte samenwerking met de Nationale Bibliotheek Nederland. Er is een brede steun voor de instelling van een **Nederlands Caribisch Netwerk Openbare Bibliotheken**.

De **doelstellingen** van dit netwerk hebben betrekking op a) het versterken van het bibliotheekwezen op de zes Nederlands Caribische eilanden en b) beleidsvorming en -implementatie van de in de Wsob vastgelegde beoogde maatschappelijk doelstellingen op het gebied van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL.

5.3 Een Nederlands Caribische netwerkagenda, een verkenning van opgaven 2023-2026

Een eerste taak van het Nederlands Caribisch Bibliotheeknetwerk is het formuleren van de prioriteiten van de opgaven voor een **Nederlands Caribische Netwerkagenda Openbare Bibliotheekvoorzieningen 2023-2026**.⁸⁰ We formuleren een aantal opgaven voor een Nederlands Caribische netwerkagenda voor de komende drie jaar. We benadrukken vooraf dat er geen standaardoplossingen bestaan voor gemeenschappelijke of gelijksoortige vraagstukken tussen de Caribische eilanden en Europees Nederland. Overeenkomstig de twee hierboven geschetste doelstellingen, onderscheiden we twee parallelle agendadelen.

Agenda deel 1: Primaire noden van Nederlands Caribische bibliotheken

Op basis van de literatuurstudie, de interviews en de focusgroepsessie met de bibliotheken, presenteren we componenten voor een Nederlands Caribische netwerkagenda. Om het Nederlands Caribisch bibliotheekwezen te verstevigen, dient een eerste deelagenda primaire opgaven in de voorwaardelijke sfeer te bevatten. Een verdiepende nulmeting per eiland, ter aanvulling op de onderstaande bevindingen van dit onderzoek, is gewenst om ieder van de bibliotheken robuuster te maken.

Opgave 1. Gebouwen en gebruikers

- Het is nodig dat wordt geïnvesteerd in de kwaliteit en de locatie van de gebouwen en de toegankelijkheid voor personen met een beperking en ouderen.
- Het verbreden van de bestaande collecties, zowel op papier als digitaal, met name in de op de eilanden gesproken talen, zal bijdragen aan de verbreding van de gebruikersgroep.
- Het verhogen van de bezoekers- en ledenaantallen, met name onder kwetsbare groepen en ouders, kan geschieden door gerichte wervingsacties en andere PR-activiteiten onder deze doelgroepen.
- Waar nodig kan gekeken worden naar het verruimen van de openingstijden in de avonden en in het weekend.

⁸⁰ De *Netwerkagenda Openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023* van de KB, de Samenwerkende POI's Nederland en Vereniging Openbare Bibliotheken kan hierbij als voorbeeld dienen.

- Op de grotere eilanden Curaçao, Sint Maarten en Bonaire ontbreken dependances. In het geval de bibliotheek van Bonaire verhuist naar Kralendijk, moet worden nagedacht over de dienstverlening ten behoeve van het 24 kilometer verderop gelegen dorp Rincon.

Opgave 2. Digitale transformatie, capaciteitsversterking en personeelsbeleid

- De digitale transformatie in de samenleving en van het bibliotheekwezen vraagt om het kunnen bieden van digitale collecties en adequate dienstverlening aan jong en oud.
- In maatschappelijke bibliotheken van de 21^e eeuw worden hoge eisen aan bibliotheekmanagers gesteld. Mede gezien de vergrijzing van het personeel moet LLL voor nieuwe en jonge stafleden deel uitmaken van een Nederlands Caribische netwerkagenda.
- Capaciteitsversterking onder het uitvoerende personeel verdient eveneens hoge prioriteit. Met name de digitale competenties van het bibliotheekpersoneel dienen te worden versterkt. Een salariële of andersoortige beloning voor personeelsleden die hun professionaliteit willen verhogen, zal bibliotheekpersoneel daartoe uitnodigen.
- Voorgestelde vormen van institutionele capaciteitsversterking zijn twinning met andere bibliotheken, *training on the job* en het opzetten (of herintroduceren) van Nederlands Caribische scholingstrajecten vergelijkbaar met de APLA-cursussen in de jaren '90.
- De vergrijzing van het kaderpersoneel vraagt om actief beleid dat Caribische jongeren stimuleert om informatiewetenschappen te gaan studeren.

Opgave 3. Bestuurlijke prioriteit en dataverzameling

- Om de bestaande beleidsarmoede ten aanzien van het Nederlands Caribische bibliotheekwezen te keren, vragen openbare bibliotheken om meer prioriteit en aandacht van hun bestuurders op het vlak van financiering en personeelsbeleid.
- Bibliotheekbeleid ten aanzien van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL vraagt voorts om inbedding in bestaand eilandelijk beleid flankerend aan de introductie van e-governance en armoedebestrijding.
- Dit vraagt om aanzienlijke verbetering van dataverzameling op deze gebieden. Dat kan gebeuren in het kader van de omarming van de Sustainable Development Goals en de daarbij gedane toezegging om onderzoek en databeheer te versterken.
- Bibliotheken hebben ook een eigen verantwoordelijkheid in het verzamelen en delen van gegevens, bijvoorbeeld in overeenstemming met de Wsob. Daar waar nodig verdienen Nederlands Caribische bibliotheken ondersteuning bij het verzamelen en delen van data.
- De overheden van Aruba, Curaçao en Sint Maarten kunnen overwegen om de Wsob geënte wetgeving te introduceren teneinde de maatschappelijke dienstverlening van de nationale bibliotheken te garanderen.

Agenda deel 2 De Wsob: Geletterdheid, Participatie in de informatiesamenleving en Leven Lang Leren in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

De implementatie van programma's voortvloeiend uit de Wsob verdient een voorname plaats op de netwerkagenda. Bibliotheken bieden activiteiten ter bevordering van geletterdheid, participatie in de informatiesamenleving en LLL aan, maar wijzen erop dat kwetsbare groepen op deze fronten op achterstand staan en dat juist deze groepen moeilijk te bereiken zijn. Kwetsbare groepen zijn eenouderhuishoudens met een laagopgeleide vrouw als gezinshoofd, jeugdige drop-outs en werklozen (NEETs), personen met een beperking, verslaafden, ouderen en kansarme migranten en ongedocumenteerde vreemdelingen.

Opgave 4 Geletterdheid en leesbevordering

Stand van zaken: de bibliotheken spreken de bereidheid uit om zich in te zetten voor het bevorderen van (digitale) geletterdheid. Nederlands Caribische bibliotheken hebben een langere traditie op het gebied van leesbevordering en geletterdheid dan in het stimuleren van participatie aan de informatiesamenleving en LLL. De bibliotheken spannen zich reeds in om geletterdheid en leesplezier te bevorderen door middel van Kinderboekenweken, boekpresentaties, 'Boekenpaspoort', voorleesactiviteiten, ondersteuning bij het opstellen van sollicitatiebrieven en talloze andere wijzen. Het project BoekStart is binnenkort uitgerold bij alle deelnemende bibliotheken. De eerste ervaringen zijn positief. De doorgaande lijn van programma's voorbij de peuterfase is nog niet gelanceerd.

Behoeften: de bibliotheken hebben behoefte aan meer kennis, middelen en voorzieningen, personeel en programma's voor de bevordering van brede maatschappelijke digitale geletterdheid waarbij rekening wordt gehouden met de lokale culturele en taalkundige diversiteit van de Caribische context.

Opgave 5 Participatie in de digitale samenleving

Stand van zaken: op alle eilanden staat digitalisering van de dienstverlening en de bibliotheekcollecties hoog op de bestuurlijke agenda. Uit desktoponderzoek en gesprekken met de deelnemende bibliotheken blijkt echter dat een aanzienlijk deel van de bevolking op de eilanden niet beschikt over voldoende digitale vaardigheden. Dit geldt ook voor de genoemde kwetsbare groepen en met name ouderen, waardoor een verdere tweedeling in de samenleving dreigt.

Behoeften: bibliotheken hebben behoefte aan kundige medewerkers en voldoende kennis, middelen en programma's om digitale participatie te kunnen stimuleren. Voor jongeren en ouderen zijn dit medialabs en computerruimtes en activiteiten, zoals video-gaming, video-editing, en het Senior Cyber Training Program (Sint Maarten). Helaas kunnen de bibliotheken niet altijd garanderen dat programma's worden gecontinueerd na afloop van de projectfase, zoals het geval was bij het Medialab op Curaçao (2014-2016).

Opgave 6 Leven Lang Leren

Stand van zaken: bibliotheken staan positief ten aanzien van het bevorderen van LLL. Eén bibliotheek merkte op dat er geen (werk-)definitie, visie, beleid en geormerkte financiering ter bevordering van LLL beschikbaar is.⁸¹

Behoeften: bibliotheken hebben behoefte aan verduidelijking van de definiëring en het beleid omtrent LLL om hun interne organisatie en dienstverlening daarop te kunnen afstemmen.

Kansen

Bibliotheken gaven aan dat kwetsbare individuen en groepen vaak moeilijk zijn te bereiken en dat de groei van de ledenaantallen van bibliotheken stagneert. Dit onderzoek wees uit dat overheden en ngo's op de eilanden initiatieven hebben die deze groepen trachten te bereiken. De onderzoekers stellen daarom voor dat in de realisering van agendadeel 2 nadrukkelijk gekeken wordt om lokale samenwerkingskansen te onderzoeken. We denken daarbij aan:

- Intensivering van de reeds bestaande banden met het reguliere onderwijs, waaronder de volwasseneneducatie en de voor- en naschoolse opvang;
- Zoek samenwerking met Sociale Kansprojecten op de eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius;
- Bevorder samenwerkingsmogelijkheden met ngo's die zich richten op specifieke doelgroepen als ouderen, personen met een beperking, vluchtelingen, et cetera.
- Onderzoek succesfactoren van *best practices* en wissel deze uit binnen het Nederlands Caribisch bibliotheeknetwerk.

Afsluitend stellen we vast dat de Caribische openbare bibliotheken kansen zien om over te gaan tot de formalisering van de gerealiseerde samenwerking tussen de eilanden en met de KB en andere bibliotheken in Nederland in de vorm van een Nederlands Caribisch bibliotheeknetwerk. Dit onderzoek heeft aangetoond dat de samenwerking enerzijds aandacht moet besteden aan de versterking van de fundamenten van het bibliotheekwezen in het Caribisch deel van het

⁸¹ Vergelijk voor Nederland: Nationale Bibliotheek (2019) *Oog voor Kansen*.

Koninkrijk. Anderzijds en gelijktijdig kan een traject worden ingezet waarin de maatschappelijke ambities van de openbare bibliotheken worden gerealiseerd overeenkomstig de Wsob. Dit onderzoek wees uit dat er op dit vlak een grote variëteit bestaat aan laaggeletterde burgers die onvoldoende toegang tot de informatiesamenleving hebben, maar voor wie LLL een mogelijk uitweg uit de cirkel van de armoede kan bieden. Hiertoe is *engagement* van alle betrokken landelijke en eilandelijke overheden een vereiste, alsmede de ondersteuning door de Nationale Bibliotheek en één of meerdere Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI). Nederlands Caribische universiteiten en andere kennisinstellingen kunnen een aanvullende rol spelen in onderzoek en kennisdisseminatie.

Bijlage

Websites van de deelnemende Nederlands Caribische bibliotheken

Aruba: Biblioteca Nacional Aruba
<https://www.bibliotecanacional.aw>

Bonaire: Biblioteka Públiko Boneiru
<https://bonairegov.com/inwoners/bibliotheek-1>

Curaçao: Biblioteka Nashonal Kòrsou
<https://bnkcuracao.com/the-library>

Saba: Queen Wilhelmina Library Saba
<http://www.qwlsaba.com>

Sint Maarten: Philipsburg Jubilee Library
<https://www.stmaartenlibrary.org>

Website Nationale Bibliotheek Nederland (KB)

<https://www.kb.nl/>

Website Aruba Institute for Good Governance & Leadership (*GGL)

<https://www.ua.aw/goodgovernance/>